

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Історичний факультет

Кафедра історіографії, джерелознавства та археології

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до дипломної роботи

бакалавра

на тему: **«Імпресіонізм в українському мистецтві (на прикладі творчості
Олександра Архипенко, Олександра Богомазова та Олександри Екстер)»**

Виконала: студентка IV курсу

денної форми навчання

напряму підготовки (спеціальності)

032 «історія та археологія»

Дікал Діана Віталіївна

Керівник: канд. іст. наук, доцент

О. Г. Павлова

Рецензент: канд. іст. наук, професор

С. М. Куделко

Харків – 2025

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1.	14
Імпресіонізм у мистецтві: витоки, особливі риси, розквіт та представники	14
1.1. Передумови виникнення імпресіонізму	14
1.2 Основні представники і їхній внесок у розвиток імпресіонізму.....	23
1.3 Еволюція імпресіонізму та його вплив на інші мистецькі напрямки.....	28
РОЗДІЛ 2.	36
Імпресіонізм в живописі України: Олександр Архипенко,	36
Олександр Богомазов та Олександра Екстер	36
2.2. Олександр Богомазов та вплив на творчість художника західного мистецтва та його внесок у розвиток мистецтва України	41
2.3. Творчість Олександри Екстер :шлях від імпресіонізму до абстракціонізму.....	47
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	58
ДОДАТКИ.....	68
РЕЗЮМЕ	88

ВСТУП

Актуальність: Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю переосмислення ролі українських митців у контексті загальноєвропейських мистецьких процесів кінця XIX – початку XX століття. Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, присвячених імпресіонізму як художньому явищу, сучасна історична наука дедалі частіше звертається до проблематики його локальних проявів. Імпресіонізм як художній напрям опрацьований у європейському та світовому академічному просторі з усіх можливих аспектів: естетичних, технічних, соціокультурних і філософських. Вивчення самого імпресіонізму як цілісного феномену вже не є пріоритетним завданням для сучасної історіографії, зокрема й української. Натомість актуальним постає вивчення конкретних персоналій, які здійснили художню рецепцію імпресіоністичних ідей у локальному, зокрема українському, контексті.

У цьому дослідженні фокус зміщується саме на творчість трьох ключових постатей українського модернізму – Олександра Архипенка, Олександра Богомазова та Олександри Екстер. Їхня діяльність є не лише прикладом складної взаємодії між західноєвропейським імпресіонізмом і українськими культурними реаліями, а й ілюструє розвиток індивідуальних художніх стратегій у період формування українського авангарду. Вибір саме цих трьох митців зумовлений як історико-хронологічними, так і концептуальними підставами: усі вони перебували у безпосередньому творчому та інтелектуальному діалозі, впливали один на одного, перетинались у спільних мистецьких колах і виставкових проєктах.

Актуальність дослідження підсилюється й тим, що творчість Архипенка, Богомазова та Екстер дозволяє проаналізувати складні траєкторії розвитку імпресіонізму у східноєвропейському середовищі, а також простежити, як

імпресіоністичні підходи переосмислювались і ставали підґрунтям для виникнення нових художніх форм і течій, зокрема кубізму, футуризму й конструктивізму. Їхній внесок є надзвичайно цінним для української історичної науки, оскільки дозволяє не лише реконструювати художні процеси того часу, але й утвердити місце українських митців у глобальному мистецькому дискурсі.

Об’єкт: художнє переосмислення західноєвропейських естетичних і технічних підходів та імпресіоністичні риси у творчості Олександра Архипенка, Олександра Богомазова та Олександрі Екстер.

Предмет: Українське образотворче мистецтво кінця XIX – початку XX століття в контексті художніх пошуків імпресіонізму.

Хронологічні межі: нижня хронологічна межа дослідження (друга половина XIX ст.) зумовлена започаткуванням нового напрямку в мистецтві – імпресіонізму. Верхньою хронологічною межею є 1930-ті роки, період активної творчості зазначених митців і становлення українського модернізму.

Територіальні межі: Україна (зокрема Київ, Харків, Одеса) та основні художні центри Європи, де творили або перебували у творчому контакті українські митці.

Історіографія дослідження: Вітчизняні дослідження імпресіонізму на початку XX ст. найповніше репрезентовані працями провідних мистецтвознавців кінця XX – початку XXI ст. Серед них слід відзначити Наталію Асєєву. У фундаментальній монографії «Українське мистецтво і європейські художні центри»¹ вона досліджує період кінця XIX – початку XX ст. та взаємозв’язки з європейськими течіями, в тому числі імпресіонізмом. Пізніші статті Асєєвої присвячені безпосередньо впливу імпресіонізму на українське образотворче мистецтво та його взаємозв’язкам із іншими течіями модернізму. Аналогічно корисним є розділ «Ремінісценції

¹ Асєєва Н. Ю. Українське мистецтво і європейські художні центри. Київ: Наукова думка, 1989. 385с.

імпресіонізму в українському живописі XX ст.» у збірнику «Нариси з історії образотворчого мистецтва України XX ст.»¹, де підкреслено продовження імпресіоністичних ідей у модерністській традиції.

У 2011–2017 рр. з'явилися кілька спеціалізованих праць. Збірник «Імпресіонізм і Україна»² містить статті вітчизняних авторів про становлення імпресіонізму та його осмислення в Україні. Юлія Бабунич «Імпресіонізм в українському живописі доби модернізму: регіональні особливості»³ детально аналізувала регіональні особливості імпресіоністичних пошуків у модерністському живописі України, відзначаючи розвиток міського пейзажу й ліричного етюду, поєднання імпресіонізму з реалізмом та постімпресіонізмом. За висновками Бабунич, український імпресіонізм кін. XIX – поч. XX ст. мав власні локальні барви і значною мірою підготував ґрунт для авангарду.

Відзначимо також монографію В. Турчина «По лабіринтах авангарду»⁴ – енциклопедичний огляд, де імпресіонізм згадується як один із етапів модернізації, та енциклопедичні видання на кшталт «Історії українського мистецтва»⁵ з розділами про мистецтво поч. XX ст.

Сучасні дослідники звертають увагу на роль імпресіонізму в утвердженні модернізму. У статті Г. Скліаренко⁶ імпресіоністичні впливи в українському живописі розглядаються в ширшому контексті модернізму та радянського періоду. Зокрема, підкреслюється значення київської виставки 2009–

¹ Асеева Н. Ремінісценції імпресіонізму в українському живописі XX ст. Нариси з історії образотворчого мистецтва України XX ст. : у 2 кн. / редкол.: В. Сидоренко (голова) та ін. ; Ін-т проблем сучас. мистецтва Акад. мистецтв України. К. : Інтертехнологія, 2006. Кн. 1. С. 122–161.

² Імпресіонізм і Україна: Альбом / авт. проекту А. Мельник, авт. ст. Н. Асеева, О. Денисенко, О. Жбанкова. Київ: ПФ «Галерея», 2011. 240 с.

³ Бабунич Ю.І. Імпресіонізм в українському живописі доби модернізму : регіональні особливості. Вісник ЛНАМ, 2017. Вип. 32. С. 44–57.

⁴ Турчин В. По лабіринтах авангарда. Київ: Мистецтво, 1993. 287 с.

⁵ Історія українського мистецтва: у 6 т. Т. 5: Мистецтво першої половини XX століття / редкол.: П. М. Біленко (голова) та ін. – Львів: Наукове товариство ім. Шевченка, 1989. 447 с.

⁶ Skliarenko, H. Interpretation Peculiarities of the Impressionistic Trends in Ukrainian Art. Folk Art and Ethnology, 2022. No. 1. PP. 30–45.

2010 рр. «Імпресіонізм в Україні» як ключового заходу, що повернув художникам колишніх поколінь інтерес до імпресіоністичних ідей. У статті О. Петрової¹ наводиться приклад художника Григорія Хижняка і показано, що в умовах радянського соцреалізму імпресіонізм залишався маргінальним явищем (немовби «поза системою»).

Таким чином, на сучасному етапі імпресіонізм в українській мистецтвознавчій літературі розглядається комплексно: його класифікують як частину загальноєвропейського модернізму кінця XIX – поч. XX ст. і одночасно – як фактор національної художньої традиції. Згадані монографії, збірники і статті – українською, англійською та російською мовами – становлять основу літератури з проблеми.

Вивчення творчості О. Екстер в Україні в останнє десятиліття суттєво поповнилося новими публікаціями. Георгій Коваленко видав першу повноформатну монографію «Олександра Екстер»². Автор ґрунтовно описує всі періоди життя художниці, детально аналізуючи експерименти з формою і кольором, а також менш відомі факти її біографії. Значна увага в книзі приділена зв'язку Екстер із українським народним мистецтвом: зокрема, Коваленко наголошує, що Екстер разом з Наталією Давидовою здійснювала «справжні наукові експедиції» для вивчення старовинних вишивок у Вербівці, що стало потужним поштовхом для її колористики.

У вступних розділах автор також охоплює впливи паризької та київської шкіл, що формували художню естетику Екстер. Анна Лодигіна у виданні «Історії українських митців: Олександра Екстер» (2022)³ наводить хронологічну біографію митцівниці та репрезентує її як першу героїню

¹ Петрова, О. Імпресіонізм як маргінальне явище в українському живописі 50–70-х років XX ст. // Магістеріум. Вип. 42: Культурологія. К.: НаУКМА, 2011. С. 20–24.

² Коваленко Г. Олександра Екстер : монографія / Георгій Коваленко; пер. з рос. Марія Панченко. Київ : Родовід, 2021. 375 с.

³ Лодигіна А. Історії українських митців: Олександра Екстер. Київ: Projector Publishing, 2022. 308 с.

однойменної серії. Ця праця більше популярного характеру, але вперше українською мовою узагальнила багато раніше неакцентованих моментів біографії та творчості Екстер. Також слід згадати каталоги великих виставок. Наприклад, каталоги проекту «Олександра Екстер: Сцена — це світ»¹ містять тексти й ілюстрації, що висвітлюють сценографічні проекти Екстер. Хоча це видання більш популярно-ілюстративне, воно використовує наукові дослідження про її креативний доробок. У сукупності ці джерела (монографія, популярна біографія, виставкові каталоги) формують сучасне розуміння фігури Екстер як української модерністки з європейським резонансом.

Основні праці про Архипенка наукового характеру – це насамперед закордонні монографії. Ірина Азізян у монографії «Александр Архипенко»² систематично описує творчість скульптора від Києва до Америки. Цей великий том є першим повним дослідженням життя та спадщини Архипенка російською мовою. До них належить і класична праця Дональда Карша «Олександр Архипенко: Скульптура та графічне мистецтво»³ (пер. з англ. «Alexander Archipenko: The Sculpture and the Graphic Art»), англomовна монографія-альбом, що довгий час слугувала основним джерелом про архів художника. Менш відомими, але вкрай важливими є видання учених більш раннього періоду: наприклад, Ганс Гільдебрандт «Олександр Архіпенко»⁴, – одна з перших монографій про митця, цінна історичною перспективою. Ілдіко Надь в роботі «Архіпенко»⁵, зробила це дослідження доступнішим для радянського та європейського середовища. В українському науковому середовищі варто згадати монографію Василя Габора «Архипенко в західноукраїнському

¹ Олександра Екстер: Сцена — це світ : каталоги проекту / упоряд. І. І. Іваненко ; Київ : Родовід, 2023. 128 с.

² Азізян І. Каталоги проекта Ирина Азізян // Александр Архипенко / И. Азізян. Москва : Прогресс-Традиция, 2010. 624 с.

³ Karshan D. Alexander Archipenko: The Sculpture and the Graphic Art / D. Karshan. Tübingen : Wasmuth Verlag, 1974. 163 p.

⁴ Hildebrandt H.: Alexandre Archipenko. Sein Werk. Berlin: Ukrainske Slowo, 1923. 16 S.

⁵ Nagy Ildikó: Archipenko. A művészet kiskönyvtára 132. Budapest: Corvina Kiadó, 1980. 33 o.

мистецькому дискурсі»¹, де аналізується українське коріння майстра і його значення у мистецтві Галичини.

Класичне вивчення Богомазова також пов'язане з кількома ключовими роботами. Олена Кошуба-Вольвач у монографії «Олександр Богомазов. Автопортрет»² зібрала багатий фактаж: листи, щоденникові записи та аналіз образотворчої манери художника. Видання містить численні репродукції і реконструює життєпис митця, вважається однією з найгрунтовніших сучасних біографій Богомазова. Велику ілюстровану працю зробив Національний художній музей України: альбом-каталог «Олександр Богомазов: творча лабораторія»³, підготовлений до однойменної виставки. У ньому – докладні описи етапів творчості художника та понад 400 ілюстрацій робіт різних періодів.

Усі ці наукові джерела – монографії, каталоги, трактати – складають історіографічний базис для теми імпресіонізму та модернізму в українському живописі на прикладі творчості Екстер, Архипенка й Богомазова.

Джерельна база дослідження охоплює корпус як первинних художніх, так і аналітико-документальних джерел, які дозволяють реконструювати контекст рецепції імпресіонізму в українському образотворчому мистецтві кінця XIX – початку XX століття, зокрема в творчості Олександра Архипенка, Олександра Богомазова та Олександр Екстер.

До основних джерел належать, по-перше, твори самих художників, зокрема живописні та графічні роботи, що зберігаються в Національному художньому музеї України, Музеї сучасного мистецтва в Нью-Йорку, Центрі Помпіду в Парижі, а також у приватних колекціях. Особливо важливими є

¹ Габор В. Архипенко в західноукраїнському мистецькому дискурсі: публікації та репродукції 20–30-х років XX ст.: хрестоматія / упоряд. В. Габор. Львів: Піраміда, 2019. 300 с.

² Кашуба-Вольвач О. Олександр Богомазов. Автопортрет. Київ: Родовід, 2012. 108 с.

³ Олександр Богомазов: творча лабораторія : науковий каталог / упоряд. О. Кашуба-Вольвач; Національний художній музей України. Київ : НХМУ, 2020. 448 с.

каталоги персональних виставок, серед яких: «Alexander Bogomazov (1880–1930): The Lost Futurist»¹ (каталог виставки, підготований James Butterwick та Andrew Spira), а також «Amazons of the Avant-Garde»² (каталог виставки, де представлено роботи Екстер). Вони містять художні репродукції та супровідні тексти, що дозволяють простежити еволюцію стилістичних прийомів.

По-друге, використано текстові джерела особистого характеру – листування, спогади та мемуарні свідчення. Наприклад, у випадку Олександри Екстер джерелами виступають епістолярні документи, що зберігаються в архівах Франції³. У випадку Архипенка слід згадати його автобіографічні нотатки та програмні статті, зокрема ті, що були написані вже у США⁴.

Значну роль відіграють матеріали з архівів українських музеїв, особливо – фонди Інституту проблем сучасного мистецтва НАМ України та ЦДАМЛМ у Києві, що містять ескізи, каталоги та щоденники.

До джерел також відносяться публікації європейських теоретиків, які впливали на формування естетичних поглядів українських митців. Йдеться про праці Мішеля Ежена Шеврьоля («De la loi du contraste simultané des couleurs»⁵), Анрі Бергсона («L'évolution créatrice»⁶), а також позитивістів – О. Конта та Е. Золя. Хоч ці праці є філософськими та науковими, у контексті художньої практики кінця XIX століття вони функціонують як інтелектуальні джерела для художньої теорії.

Таким чином, джерельна база дослідження поєднує в собі візуальні артефакти, текстові матеріали особистого походження, архівні документи, а

¹ Butterwick, James. Alexander Bogomazov (1880–1930): The Lost Futurist. London, Selbstverlag. 2016. p. 9.

² Bowl, John E., Drutt, Matthew (eds.). Amazons of the Avant-Garde. New York: Solomon R. Guggenheim Museum, 2000. p. 131.

³ Correspondance d'Alexandra Exter à Otto Freundlich. Lettre, 1934 // Institut Mémoires de l'Édition Contemporaine (IMEC), Fonds Otto Freundlich. Cote FRN 02.02.

⁴ Alexander Archipenko papers, 1904–1986 (bulk 1930–1964) // Archives of American Art, Smithsonian Institution. Washington, D.C., United States.

⁵ Chevreul, M. E. De la loi de contraste simultané des couleurs.... Pitois-Levrault, 1839. T. 1.

⁶ Bergson, Henri. L'évolution créatrice. Paris: PUF, 2007. T. 8. p. 38.

також теоретичні праці, що створюють комплексну основу для аналізу розвитку імпресіоністичних стратегій у творчості українських митців.

Мета дослідження: Проаналізувати імпресіоністичні елементи у творчості провідних представників українського авангарду – О. Архипенка, О. Богомазова та О. Екстер – і визначити їхню роль у формуванні модерного українського мистецтва в контексті європейського художнього процесу.

Завдання дослідження:

- Визначити ключові риси імпресіоністичного стилю в європейському мистецтві другої половини XIX століття та окреслити особливості його трансформації в модерністському контексті;
- Окреслити шляхи рецепції імпресіоністичних впливів в українському художньому середовищі на початку XX століття;
- Дослідити імпресіоністичні елементи у скульптурній творчості Олександра Архипенка як вияв нового бачення простору й форми;
- Проаналізувати стилістичні риси імпресіоністичної естетики у малярській мові Олександра Богомазова, зокрема в аспектах колористики, світлової динаміки та зображення руху;
- Простежити еволюцію художнього стилю Олександри Екстер у контексті трансформації імпресіоністичних інтенцій, визначивши місце живописної імпульсивності, кольорової вібрації та фрагментарної композиції в ранньому періоді її творчості;
- Виявити специфіку поєднання імпресіоністичних та авангардних елементів у візуальній мові Екстер, з'ясувавши, яким чином принципи зорової відкритості й динаміки були переосмислені в її сценографічних і живописних досвідах;
- Узагальнити роль імпресіонізму як складової процесу формування національного художнього модернізму в Україні.

Методологія дослідження: У межах цього дослідження, присвяченого виявленню та аналізу імпресіоністичних елементів у творчості українських художників початку XX століття, було застосовано комплекс методів, що забезпечив багаторівневий підхід до предмета аналізу. Методологічна основа роботи спирається на поєднання історико-культурного, мистецтвознавчого, компаративного, біографічного, герменевтичного та структурно-формального методів. Такий інструментарій дозволяє всебічно охопити художнє явище імпресіонізму в його українському варіанті, дослідити специфіку рецепції західноєвропейських естетичних практик та визначити внесок конкретних персоналій у формування модерного мистецького дискурсу.

На етапі загального теоретичного осмислення предмета дослідження було застосовано історико-культурний метод, що дозволив окреслити соціально-політичне та філософське тло, у якому формувався імпресіонізм як напрям. Цей підхід забезпечив розуміння імпресіонізму не лише як стилістичного явища, а як відповідь на загальноєвропейські виклики модерності – зміну уявлень про час, простір, суб'єктивність та художню правду. Аналіз контекстів, у яких функціонували Архипенко, Богомазов і Екстер, дозволив простежити зв'язок їхньої творчості з актуальними інтелектуальними і культурними трансформаціями.

Важливу роль у дослідженні відіграв мистецтвознавчий метод, зокрема структурно-формальний аналіз творів. Цей підхід дав змогу виявити специфіку пластичних рішень у творчості досліджуваних митців, зокрема в аспектах колористики, мазка, композиції, роботи зі світлом та фрагментарності зображення. Аналізуючи конкретні твори, було ідентифіковано імпресіоністичні риси як формальні, так і концептуальні, а також прослідковано, як вони поєднувались із іншими стилістичними впливами – кубізмом, футуризмом, конструктивізмом.

Компаративний метод дозволив зіставити творчість українських художників з творами представників класичного французького імпресіонізму – таких як Клод Моне, Огюст Ренуар, Каміль Піссарро. Порівняльний аналіз виявив як спільні риси (манера зображення світла, техніка мазка, інтерес до урбаністичного чи природного пейзажу), так і відмінності, зумовлені специфікою українського історико-культурного середовища.

Значну увагу було приділено біографічному методу, оскільки творчий шлях кожного з обраних митців є важливим фактором у розумінні їхніх художніх орієнтацій. Вивчення етапів формування їхньої творчої індивідуальності – від навчання в українських і європейських мистецьких закладах до участі у виставках, маніфестах та колах художників – дозволило краще осмислити, як ідеї імпресіонізму були ними адаптовані, переосмислені або трансформовані.

Використання герменевтичного методу сприяло інтерпретації художніх текстів як носіїв ідейного змісту. Особлива увага приділялася символіці, візуальній метафориці та суб'єктивному баченню митця, закладеному в композицію творів. У такий спосіб було з'ясовано, як імпресіоністичний погляд на реальність ставав засобом виявлення індивідуального ставлення до часу, простору й емоційної інтенсивності моменту.

Крім того, дослідження спиралось на джерелознавчий аналіз – вивчення епістолярної спадщини митців, критичних відгуків, архівних матеріалів, програмних текстів виставок і маніфестів. Це дозволило реконструювати дискурсивне середовище, в якому відбувалася рецепція імпресіонізму в українському контексті.

Таким чином, обрана методологія дозволила досягти головної мети дослідження – комплексно проаналізувати імпресіоністичні елементи у творчості О. Архипенка, О. Богомазова та О. Екстер, визначивши їхню роль у

формуванні модерного українського мистецтва. Інтердисциплінарний підхід, поєднання якісного формального аналізу з культурологічним і філософським осмисленням забезпечили глибину й аналітичну цілісність роботи. Завдяки цьому дослідження робить внесок у сучасну історіографію українського мистецтва та відкриває перспективи для подальших студій на перетині історії мистецтва, культурної антропології та філософії модерності.

Наукова новизна дослідження: наукова новизна даної роботи полягає у вперше здійсненій спробі цілісного порівняльного аналізу творчості трьох провідних представників українського модернізму – Олександра Архипенка, Олександра Богомазова та Олександри Екстер – крізь призму імпресіоністичних впливів. У межах дослідження авторкою роботи вперше було осмислено творчість цих митців у єдиному історико-художньому контексті, що дало змогу простежити не лише індивідуальні шляхи художньої еволюції кожного з них, але й визначити глибші взаємозв'язки у формуванні українського авангарду як явища, що виростало з імпресіоністичних основ. Зокрема, вперше акцентовано на спільному естетичному ґрунті, що об'єднує зазначених художників, та їхній ролі у трансформації імпресіонізму в напрямках кубізму, футуризму та конструктивізму у східноєвропейському контексті. Також вперше здійснено міждисциплінарне прочитання художніх практик цих авторів як частини ширшого європейського модерністського руху, з урахуванням культурно-історичних, філософських та соціальних чинників, що впливали на їхню мистецьку рецепцію імпресіоністичних ідей.

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури й додатків.

РОЗДІЛ 1.

Імпресіонізм у мистецтві: витоки, особливі риси, розквіт та представники

Термін імпресіонізм походить від фран. «*impression*» – враження¹²³ – це художній рух, який зародився в Європі у другій половині XIX століття і справив значний вплив на розвиток живопису та інших видів мистецтва. Представники імпресіонізму у своїх творах прагнули передавати суб'єктивні враження, наситити свої полотна світлом, урізноманітнити колір, а також відмовились від академічних канонів і деталізованого зображення реальності. Імпресіонізм став символом новаторства та художньої свободи, заклав основи для багатьох наступних напрямів у мистецтві, таких як, наприклад, постімпресіонізм та експресіонізм. Цей розділ присвячений вивченню витоків імпресіонізму, його розквіту, а також аналізу того, як цей рух вплинув на подальший розвиток мистецтва.

1.1. Передумови виникнення імпресіонізму

Імпресіонізм, як один із найбільш значущих художніх рухів XIX століття, не виник раптово. Його поява була результатом тривалого та складного процесу еволюції художніх та культурних уявлень у Європі. Так, в серединні XIX століття відбувалися значні трансформації у суспільному, економічному й культурному житті всієї Європи. Розпочавшись століття тому індустріалізація набула небачених масштабів та змінила спосіб життя європейців назавжди.

¹ Impressionism // Britannica URL: <https://www.britannica.com/art/Impressionism-art> (дата звернення: 23.11.2024).

² Impressionismo // Treccani URL: <https://www.treccani.it/enciclopedia/impressionismo/> (дата звернення: 23.11.2024).

³ Impressionnisme // L'Encyclopédie canadienne URL: <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/fr/article/impressionism-emc> (дата звернення: 23.11.2024).

Розвиток промисловості в період індустріалізації призвів до масової урбанізації, в наслідок чого сільське населення масово переїжджало до міст у пошуках кращих умов життя. Великі міста (здебільшого – столиці європейських країн) виросли не лише територіально, але й в культурному просторі. Мегаполіси стали центрами розвитку соціальних ідей, культурних експериментів й технологічних проривів. Великі міста були великими архітектурними проєктами нових громадських просторів, де процвітала економіка, проте ці позитивні сторони індустріалізації супроводжувалися й негативними змінами в житті людей. Період індустріалізації також був періодом глибоких соціальних проблем, таких як бідність, нерівність та хвороби¹.

На фоні цих довготривалих змін з'являлись в європейському середовищі нові філософські ідеї, що вплинули на подальше формування мистецтва. Під впливом індустріалізації, теорій Карла Маркса та нових поглядів на людську природу за роботами Чарльза Дарвіна людина почала себе ідентифікувати, як маленьку частину складного механізму природи чи суспільства. Такі зміни вплинули на формування реалізму, натуралізму та романтизму, які зосереджувалися на природі та людських почуттях, відштовхуючись від бездушності машинного виробництва². Одним з представників романтизму можна назвати німецького художника Каспара Давіда Фрідріха (1774-1840 рр.), який власні почуття й любов до природи, своїми картинами зміг передати людську самотність та співіснування людини та природи. Про своє мистецтво

¹ Індустріалізація у Великій Британії, Російській імперії, СРСР, Лівобережній та Південній Україні, УРСР // Інститут історії України URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Industrializacija (дата звернення: 20.11.2024).

² Коломієць Н. Є., Яременко Н. В. Історія зарубіжної літератури другої половини XIX століття: матеріали для вивчення : навчальний посібник. Кривий Ріг, 2021. С. 23-25.

Давід Фрідріх казав: «Художник мусить малювати не лише те, що бачить перед собою, а й те, що бачить всередині себе...не варто все копіювати»¹.

Однією з ключових філософських концепцій, яка вплинула на імпресіоністів, була ідея суб'єктивності сприйняття. Французький філософ Анрі Бергсон, хоча й пізніше розвинув свої думки про інтуїцію та плинність часу, заклав основи розуміння того, що реальність сприймається через індивідуальний досвід. Це переконання відобразилося у підході імпресіоністів до мистецтва: вони прагнули передати не об'єктивну реальність, а миттєве, суб'єктивне враження від світу. Їхні картини, наповнені рухом, світлом і кольоровими мазками, відображали саме відчуття миті, а не її точну репрезентацію²³.

Поряд із цим важливу роль відіграв позитивізм, популярний у XIX столітті. Філософ Огюст Конт стверджував, що знання повинне ґрунтуватися на спостереженні та досвіді⁴. Хоча імпресіонізм відходив від наукового раціоналізму до емоційного пізнання, ідея важливості спостереження глибоко вплинула на митців.

Ідеї Джона Стюарта Мілля⁵ та інших представників емпіризму також мали вплив на імпресіонізм. Емпіризм⁶, який підкреслював важливість чуттєвого досвіду, гармонійно переплітався з прагненням імпресіоністів досягнути сутності миті через кольорові та світлові експерименти. Вони вважали, що лише через чуття можна передати правдивий образ світу. Усе це поєдналося з новим ставленням до людини як суб'єкта мистецтва.

¹ Відчуженість та меланхолія в роботах Каспара Давида Фрідріха // Пломінь URL: <https://plomin.club/caspar-david-friedrich/> (дата звернення: 25.11.2024).

² Bergson, Henri. *Time and free will: An essay on the immediate data of consciousness*. Routledge, 2014.

³ Bergson H. *L'évolution créatrice* (1907) //Paris, Puf, 2007. p. 38.

⁴ Littré É. *La philosophie positive: M. Auguste Comte et MJ Stuart Mill* //Revue des Deux Mondes (1829-1971). – 1866. – T. 64. – №. 4. – С. 829-866.

⁵ Mill J. S. *A System Of Logic, Ratiocinative And Inductive: Being a Connected View of the Principles of Evidence, and the Methods of Scientific Investigation*. – Harper and Brothers, Publishers, 2013.

⁶ Емпіризм // Енциклопедія сучасної України URL: <https://esu.com.ua/article-17854> (дата звернення: 15.12.2024).

На формування реалізму та натуралізму вплинули теорія еволюції Чарльза Дарвіна через бажання зображати життя таким, яким воно є¹. Людина та світ вже не сприймається як «ідеальний світ, зроблений Богом». Тепер вже людина «тверезо» споглядає на світ і шукає в ньому красу. Художники почали зосереджувати на буденному житті, проблемах робітничого класу (на що вплинули економічні концепції Маркса), що раніше вважалися «неестетичним» й тим самим не приваблювало увагу митців. Серед представників, на творчість кого вплинули ці зміни можна назвати художників так званої Барбизонської школи (пер з фр. «École de Barbizon»)², яка існувала приблизно з 1825 по 1875 роки. Основними представниками даної школи є Теодор Руссо та Жан-Франсуа Мілле, картини яких відображають красу навколишньої природи та буденність робітничого класу та які створювали свої роботи на пленері. Тобто художники прагнули передати справжній вигляд природи, без прикрас. Про це казав романтик Джон Констебл так: «немає нічого повторного; я ніколи в житті не бачив нічого повторного: бо нехай форма предмета буде якою вона є, – світло, тінь і перспектива завжди зроблять його прекрасним»³. Цитата відображає естетичний оптимізм художника, який стверджує, що краса існує у всьому завдяки гармонії світла, тіні та перспективи, незалежно від форми чи природи об'єкту. Також ці слова показують нам переосмислення світла у мистецтві даного хронологічного періоду.

Сприйняття імпресіоністами природи та природного ландшафту сприймалось як явище, яке непідконтрольне людині і яке існує за своїми власними законами. Людина лише може черпати звідти натхнення та зробити

¹ Стан світової та української культури XIX ст. // Освіта URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/11023/> (дата звернення: 15.12.2024).

² Барбизонська школа // Велика Українська Енциклопедія URL: [https://vue.gov.ua/Барбизонська_школа#:~:text=Барбизонська%20школа%20\(фр.,поблизу%20лісу%20Фонтебло%20\(Франція\).](https://vue.gov.ua/Барбизонська_школа#:~:text=Барбизонська%20школа%20(фр.,поблизу%20лісу%20Фонтебло%20(Франція).) (дата звернення: 15.12.2024).

³ Leslie, C.R. *Memoirs of the Life of John Constable: Composed Chiefly of His Letters*. Cornell University Press, 1980. P. 280.

спробу знайти місце своїм почуттям у цій природі. Це сприйняття є протилежним тому, про що писав німецький письменник Томас Мітчелл у своїй роботі «Пейзаж та влада»¹, де той описував природу, як інструмент влади, повністю підконтрольний людині. Цю концепцію Мітчелл аналізує через картини художників, здебільшого – романтиків. Аналізувати через таку призму роботи імпресіоністів неможливо, оскільки ціллю написання картин вже не є реалістичне відображення дійсності, а зображення власних почуттів, що не під власне запропонованій Мітчеллом концепції.

Одним із найвизначніших досягнень періоду середини XVII – середини XIX століть стала поява фотографії у 1839 році. Винахід Луї Жака Дагера, який вдосконалив процес створення дагеротипії, відкрив нові горизонти для мистецтва. Дагеротипія – перший практичний фотографічний процес, що дозволяв отримувати деталізовані зображення на срібній пластині. Поява фотографії змінила не лише спосіб документування дійсності, але й ставлення до зображення реальності в живописі. Фотографія ставала все доступнішою, що вплинуло на усвідомлення митців необхідності шукати нові шляхи для передачі бажаного у живописі. Це змусило художників переосмислити свої цілі, експериментуючи з кольорами, світлом, формою та композицією, прагнучи передати емоції, враження та власне (суб'єктивне бачення світу)².

Одним із найважливіших відкриттів, які вплинули на художників-імпресіоністів, стали дослідження в галузі оптики та кольорознавства. Роботи Ісаака Ньютона про природу світла і кольору ще в XVII столітті започаткували розуміння того, що біле світло складається з спектру кольорів. У XIX столітті ці ідеї розвинули вчені, як-от Мішель Шеврель, який вивчав закони кольорової гармонії та контрастів. Шеврель довів, що кольори взаємодіють, підсилюючи

¹ Mitchell, William John Thomas, and William John Thomas Mitchell, eds. *Landscape and power*. University of Chicago Press, 2002.

² Daguerre et l'invention de la photographie // Photo Museum URL: <https://photo-museum.org/fr/daguerre-invention-photo/> (дата звернення: 20.12.2024).

або приглушуючи один одного залежно від контексту, у якому вони використовуються¹. Його концепція «симультанного контрасту» надихнула художників, таких як Клод Моне чи Огюст Ренуар, на експерименти з використанням чистих, нерозбавлених фарб, які наносилися короткими мазками для досягнення оптичного змішування. Цей підхід дозволяв глядачеві відчутти гру світла і кольору, що змінюються залежно від відстані.

Ще одним вагомим винаходом, який вплинув на імпресіонізм, стала розробка нових видів фарб та портативних матеріалів для художників. До XIX століття фарби виготовлялися вручну, що обмежувало доступ до певних кольорів та ускладнювало їх транспортування. Проте завдяки розвитку хімії стало можливим створювати синтетичні пігменти, такі як ультрамарин, кадмійовий жовтий і кобальтовий синій, які були яскравими, стійкими та доступними. Крім того, поява тюбиків для фарб, винайдених Джоном Рендом у 1841 році, дозволила художникам виходити за межі своїх студій і працювати на відкритому повітрі. Ця мобільність була особливо важлива для імпресіоністів, які прагнули захопити миттєвість, зміни світла і тіні в природному середовищі.

Імпресіоністи, що з'явилися у другій половині XIX століття, як раз стали спадкоємцями цих змін у сприйнятті дійсності та появи фотографії. Вони відмовилися від канонів академічного мистецтва та прагнули досягнути й, водночас, передати рух життя, його миттєвість та швидкоплинність. Середовищем розвитку нового мистецтва стала Франція, а саме – Париж, з його шаленим рухом, натовпом, бульварами тощо. Так, художники цієї епохи, такі як Клод Моне та Огюст Ренуар, почали створювати картини, які б відображали дух часу та які б акцентували увагу на світлі та кольорі². Художники-імпресіоністи

¹ Chevreul M. E. De la loi de contraste simultané des couleurs, et de l'assortiment des objets colorés: considéré d'après cette loi dans ses rapports avec la peinture, les tapisseries des Gobelins, les tapisseries de Beauvais pour meubles, les tapis, la mosaïque, les vitraux colorés, l'impression des étoffes, l'imprimerie, l'enluminure, la décoration des édifices, l'habillement et l'horticulture. Texte. – Pitois-Levrault, 1839. – T. 1.

² Paul Cezanne and Pablo Picasso // Pablo Picasso URL: <https://www.pablopicasso.org/cezanne.jsp> (дата звернення: 13.11.2024).

почали сприймати світло не лише як фізичне явище, але й як засіб створення емоційної атмосфери¹. Картини цього часу свідчать про глибоке розуміння того, як змінюється освітлення залежно від часу доби чи погодних умов, що відкривало нові можливості для мистецького самовираження імпресіоністів.

Не дивлячись на те, що нові економічні, соціальні та культурні реалії вели до кардинальних перемін в мистецтві, імпресіонізм виник у сенсі бунтарства та неприйняття сучасниками нової течії². Так, роботи засновника руху Едуард Мане, такі як «Сніданок на траві»³ (1863 р.) (рис.1) та «Олімпія»⁴ (1863 р.), викликали обурення серед академічної публіки, оскільки вони порушували традиційні норми композиції та техніки. Обидві роботи були викликом не лише художнім канонам, а й соціальним підвалинам того часу⁵. Журналіст Луї Леруа у своєму критичному відгуку іронічно назвав художників «імпресіоністами», маючи на увазі їхню «недопрацьованість» та «незавершеність» творів⁶. Однак, незважаючи на початковий негативний відтінок, термін сприйняли самі художники і незабаром став символом нової епохи в мистецтві.

«Сніданок на траві» був представлений у так званому «Салоні знедолених» у 1863 році, де виставлялися роботи, відхилені офіційним Паризьким салоном. Картина зображує двох чоловіків, одягнених у сучасний одяг, та оголену жінку, яка сидить на траві поряд з ними. На задньому плані видно іншу жінку, занурену у воду. Чому картина викликала занепокоєння? По-перше, в академічному мистецтві оголені жіночі постаті зазвичай зображали у

¹ Impressionism and Post-Impressionism: History and characteristics of these artistic movements // Fundación MAPFRE URL: <https://www.fundacionmapfre.org/en/blog/impressionism-post-impressionism-history-characteristics/> (дата звернення: 13.11.2025)

² Impressionism: Art and Modernity // The Met URL: <https://www.metmuseum.org/essays/impressionism-art-and-modernity> (дата звернення: 13.11.2024).

³ Læssøe R. Édouard Manet's "Le Déjeuner sur l'herbe" as a Veiled Allegory of Painting // *Artibus et historiae*. – 2005. – C. 195-220.

⁴ How Scandal Helped Shape Édouard Manet's 'Olympia' into a Modern Masterpiece // My Modern Met URL: <https://mymodernmet.com/edouard-manet-olympia/> (дата звернення: 22.11.2024).

⁵ The Luncheon on the Grass by Édouard Manet // ArtMajeur URL: <https://www.artmajeur.com/en/magazine/5-art-history/the-luncheon-on-the-grass-by-edouard-manet/> (дата звернення: 01.12.2024).

⁶ Leroy, Louis. "Exhibition of the Impressionists." // Wikisource. URL: https://en.wikisource.org/wiki/Exhibition_of_the_Impressionists.

міфологічних чи біблійних сюжетах, що надавало їм легітимність і дозволу. Проте Мане вибрав сучасний, майже повсякденний сюжет, що здавалося глядачам недоречним та скандальним. Гола жінка на картині не мала жодної «виправдувальної» міфологічної чи релігійної основи, що робило її присутність особливо зухвалою. По-друге, на відміну від академічної традиції, яка прагнула ідеалізації людського тіла, Мане зобразив своїх персонажів реалістично, без прикрас. Гола жінка дивиться прямо на глядача, її погляд впевнений і навіть зухвалий, що створювало враження, що вона свідомо ігнорує правила пристойності¹. І по-третє, Мане використовував різкі контрасти світла і тіні, плоскі колірні площини і відмовився від плавного переходу відтінків, що виглядало «незавершеним» та «неакуратним» за мірками академічного живопису. Це суперечило прийнятим нормам та стандартам композиції та техніки на той час.

«Олімпія» була представлена у Паризькому салоні в 1865 і викликала ще більший скандал, ніж «Сніданок на траві». Картина зображує оголену жінку, що лежить на ліжку, яка, на думку глядачів того часу, явно втілювала куртизанку. Служниця підносить їй квіти, ймовірно, від одного з шанувальників. Чому ця картина викликала занепокоєння? По-перше, це відкрита сексуальність. На відміну від традиційних зображень оголених жінок в академічному мистецтві, де вони представлялися в ідеалізованому, часто-густо міфологічному контексті, «Олімпія» пропонувала глядачеві образ жінки, яка була явно сучасною та реальною². Її пряма, впевнена поза і погляд викликали у глядачів асоціації з повіями, що у суспільстві на той час вважалося неприйнятним. По-друге, фігура «Олімпії» була сприйнята як уособлення незалежної, але одночасно і «занепалої» жінки. У той час як академічний живопис дотримувався

¹ Behind the Painting: Le Déjeuner sur l'herbe // RPA Studio URL: <https://www.rhiannonpiper.com/articles/behind-the-painting-le-djeuner-sur-lherbe> (дата звернення: 24.12.2024).

² Так само.

ідеалізованих та романтизованих образів, Мане представив жінку в її буденній та явно не романтичній реальності, що викликало у глядачів моральне та естетичне обурення. По-третє, це власна інтерпретація класичних тем. Картина була явною відповіддю на традицію зображення Венери або інших оголених божеств. Однак, замість ідеалізації, Мане представив глядачеві звичайну жінку, що було сприйнято як пряму образу класичних канонів.

Мане був одним із перших художників, хто усвідомлено прагнув вийти за рамки традиційного академічного мистецтва та запропонувати новий, більш сучасний погляд на живопис. Натхненний роботами попередників, таких як Дієго Веласкес та Франсіско Гойя, а також сучасними йому майстрами, Мане прагнув нового способу зображення реальності. Його інтерес до сучасних сюжетів, відмова від ідеалізації та використання нових технік були викликані бажанням висловити індивідуальне сприйняття світу, яке він вважав більш автентичним та чесним¹.

Крім Мане, становлення імпресіонізму пов'язане з діяльністю цілого ряду художників, кожен з яких зробив свій унікальний внесок у розвиток цього напрямку. Серед них особливе місце посідають Клод Моне, П'єр Огюст Ренуар, Каміль Пісарро, Едгар Дега, Альфред Сіслей та Бєрта Морізо².

Наприкінці слід зазначити, що визначення точної дати зародження імпресіонізму є складним завданням, оскільки цей рух поступово розвивався, і його формування можна простежити протягом декількох десятиліть. Однак ключовим моментом, який вважається офіційним початком імпресіонізму, стала перша виставка незалежних художників, що відбулася у Парижі 1874 року³. На цій виставці, організованій групою художників, не прийнятих в офіційні

¹ Édouard Manet (1832–1883) // The Met URL: <https://www.metmuseum.org/essays/edouard-manet-1832-1883> (дата звернення: 25.11.2024).

² Later life and works of Édouard Manet // Britannica URL: <https://www.britannica.com/biography/Edouard-Manet/Later-life-and-works> (дата звернення: 25.11.2024).

³ Paris 1874 Inventing Impressionism // Musee Orsay URL: <https://www.musee-orsay.fr/en/whats-on/exhibitions/paris-1874-inventing-impressionism> (дата звернення: 27.11.2024).

Салони, було представлено картину Клода Моне «Враження. Схід сонця» (1872 р.) (рис. 3), яка дала назву всьому руху.

1.2 Основні представники і їхній внесок у розвиток імпресіонізму

Розглянувши вклад Едуарда Мане в процес становлення та розвитку нового художнього руху, варто також приділити увагу іншим представникам імпресіонізму. Так, одним з найбільш відомих і впливових художників у історії не тільки одного напрямку, але й загалом в мистецтва є Клод Моне (1840-1926 рр.). Він народився у Парижі 14 листопада 1840 року. Моне вже в дитинстві показав хист до живопису і тому навчався в школах живопису в Руені, а пізніше у 1859 році переїхав до Парижа й продовжив навчання в Академії Шарі¹. Поштовхом у розвитку Моне, як унікального митця стало входження його у коло художників, які були проти академічного підходу у мистецтві. Базуючись на нових техніках та ідеях, його картини здійснили революцію у тогочасному мистецтві через орієнтацію на передачу «враження в моменті» від навколишнього світу². Клод Моне прагнув показати природні явища не через надмірну деталізацію, а через динамічність та ефемерність. Такий ефект можна побачити, наприклад, в його картині «Ставок з ліліями. 1900» (рис. 4), де він завдяки техніці швидкого нанесення мазків зобразив воду та квіти в різних відтінках світла³.

¹ Arnold, Matthias. Claude Monet. London: H Books, 2005. p. 3.

² Greenberg S. The face of impressionism in 1870: Claude Monet's Camille on the beach at Trouville //Bulletin-Yale University Art Gallery, 2001.

³ Claude Monet and Impressionism: Focus on the Water Lilies paintings // Galerie Motblanc URL: <https://galeriemontblanc.com/en/blogs/articles/claude-monet-and-impressionism-focus-on-the-water-lilies-paintings> (дата звернення: 18.11.2024).

Особливістю його техніки полягає також у тому, що Моне не змішував кольори, як це робили його попередники, а наносив фарбу масивними мазками різних кольорів один за одним, навіть заходячи за межі інших мазків¹. Ця техніка дозволяла Моне передавати мінливі ефекти світла та кольору, адже він прагнув зафіксувати не статичну картину, а швидкоплинні зміни, що відбуваються у природі в різні години дня чи в різних погодних умовах.

Моне свідомо відмовився від детальних контурів і чіткої форми, роблячи акцент на ефектах світла, які змінюються залежно від пори дня. Його роботи, де зображені ландшафти, міські сцени або навіть звичайні предмети, як-то вокзал Сен-Лазар у Парижі, випромінюють особливу енергію, оскільки художник не просто передає реальність, а намагається зафіксувати її емоційну сутність².

Моне також активно експериментував з різними типами світла, особливо в роботах, де зображував водойми, міські пейзажі чи сільські сцени. Особливу увагу він приділяв тому, як світло змінює кольори та текстуру навколишнього середовища, за допомогою різних нюансів фарб створюючи ефекти, що передають атмосферу часу. Його картини завжди були про рух і трансформацію, не про статичність. Водночас техніка Моне була дуже особистісною, вона не передбачала чітких і точних деталей, а навпаки, наголошувала на відчутті миті, швидкоплинності часу та нескінченній різноманітності природи. Замість того, щоб зображати об'єкти і сцени з точністю, як це робили художники в традиційному стилі, Моне ставив за мету передати їхній рух і зміну під дією світла.

У його пізніх роботах техніка стала ще більш вільною: художник почав використовувати менш виразні форми та більш абстрактні композиції³. Це не

¹ Broken Color and Optical Color Mixing // Draw Paint Academy URL: <https://drawpaintacademy.com/broken-color/> (дата звернення: 29.11.2024).

² Broken Color and Optical Color Mixing // Draw Paint Academy URL: <https://drawpaintacademy.com/broken-color/> (дата звернення: 29.11.2024).

³ Claude Monet, The Gare Saint-Lazare // Smart History URL: <https://smarthistory.org/monet-the-gare-saint-lazare/> (дата звернення: 22.11.2024).

було відмовою від реальності, а спробою передати її емоційну сутність, яка не завжди піддається точному зображенню. Моне став майстром ефектів, створюючи картини, що здаються живими, повними руху та світла¹. Техніка Клода Моне стала новаторською і фундаментально змінила підхід до живопису, надавши художникам можливість вивчати не лише форми, а й настрій, атмосферу, зміну світла та кольору². Його творчість створила цілком нове розуміння того, як можна бачити і передавати навколишній світ, де точність поступалася місцем емоціям і враженням, що було характерно для імпресіонізму як такого.

На рівні з Клодом Моне можна виділити таких імпресіоністів, як Огюст Ренуар (1841-1919 рр.) та Камілла Піссаро (1830-1903 рр.). Огюст Ренуар народився 25 лютого 1841 року в Ліможі в бідній родині. 1844 року родина переїхала до Парижа. З 13 років Ренуар працював на фарфоровій фабриці, одночасно навчаючись малюванню. У 1862 році він вступив до Паризької школи образотворчих мистецтв, де навчався у Чарльза Глейра. Серед його однокурсників були Клод Моне, Альфред Сіслі та Фредерік Базіль³.

Перша визнана робота Ренуара – портрет отця Сіслі. Портретний живопис забезпечував йому дохід, тоді як роботи на жанрові та пейзажні теми не знаходили покупців. У 1868 році у салоні була оцінена картина «Ліза із парасолькою» (рис. 5), що зображує його кохану Лізу Трехо⁴.

Каміль Піссаро народився в 1830 році в Сен-Томас-де-Антильських островах у буржуазній родині, прибув до Парижа дуже молодим. Присвятити себе живопису він вирішив з 1855 після зустрічі з датським художником А. Мелб'є. Він швидко зустрів Коро, а потім Моне, і спочатку присвятив себе

¹ Monet: The Late Years // FAMS URL: <https://www.famsf.org/exhibitions/late-monet> (дата звернення: 01.12.2024).

² Exploring Late Monet with Art Historian Kathryn Calley Galitz // The Met URL: <https://www.metmuseum.org/perspectives/monet-conversation> (дата звернення: 13.01.2024).

³ Auguste Renoir // RIVAGE DE BOHÈME URL: <https://www.rivagedeboheme.fr/pages/arts/peinture-19e-siecle/auguste-renoir.html> (дата звернення: 20.11.2024).

⁴ Так само.

вивченню роботи, гуляючи вулицями міст чи сільської місцевості. У 1863 році він вперше виставився у «Салоні відмови», і незабаром після цього потоваришував з Сезанном¹.

Щоб зрозуміти схожість між художниками-імпресіоністами та їх особливостями, автор роботи пропонує проаналізувати у даній перспективі техніки малювання митців й порівняти один з одним. Огюст Ренуар, як один з провідних майстрів імпресіонізму, розвивав техніку живопису, що націлювалася на передачу краси і тепла людського життя, вуличних сцен і соціальних ситуацій. Його полотна часто переповнені яскравими кольорами, використаними для створення теплих і живих образів, де рух, світло та кольори гармонійно переплітаються. Ренуар застосовував більш плавні мазки, ніж, скажімо, Клод Моне, прагнучи до більш м'якої, схожої на пастель текстури. Його картини характеризуються більш відшліфованими формами, де він не боїться вивести контури, щоб створити образи, що випромінюють емоційну теплоту. Порівняно з іншими імпресіоністами, Ренуар більше звертав увагу на людську фігуру, велику частину його робіт складають портрети та сцени з життя.

І Клод Моне, і П'єр-Огюст Ренуар написали «Жаб'ячий ставок» («La Grenouillère») влітку 1869 року, зафіксувавши те саме місце в Будівалі на Сені. Моне зосередився на швидкоплинних ефектах сонячного світла та води, використовуючи сміливі мазки та контрастні кольори. Його картина підкреслює мерехтливий рух води м'яким, детальним фокусом. Ренуар, навпаки, виділив людські фігури, розмістивши їх більш помітно на платформі. Його підхід більш теплий, з меншим акцентом на текстурі води, але все ж передає вібрацію

¹ Camille Pissarro // Le monde URL: <http://www.lemondedesarts.com/DossierPissarro.htm> (дата звернення: 15.12.2024).

моменту. Обидві картини відображають суть імпресіонізму: вловлюють мінущі ефекти світла й атмосфери¹.

Камілл Піссаро, хоча й працював у тому ж імпресіоністичному русі, мав дещо інший підхід до техніки. Він часто вдавався до експериментів з перспективою та фокусувався на пейзажах, де важливу роль відігравала не тільки природа, а й соціальне життя, зокрема зображення робітників і селян. Його техніка була більш підкреслено спрощеною, що дозволяло фіксувати не тільки загальну атмосферу, а й мить руху, поєднуючи реальність із емоціями, що викликають ці сцени. Піссаро, як і Моне, часто працював на відкритому повітрі, прагнучи передати миттєві враження від навколишнього світу. Його мазки були точнішими, на відміну від Ренуара, Піссаро більше прагнув до чіткішого відображення текстури та кольору природи. Техніка Піссаро була менш розмитою, хоча й він дотримувався принципів імпресіонізму, експериментуючи з кольором та світлом.

Таким чином, порівнюючи роботи художників Піссаро і Ренуара з технікою та ідеями Клода Моне, можна побачити чіткі паралелі і відмінності. Моне, на відміну від Ренуара та Піссаро, втілював свої унікальні спостереження про природу через більш виразну гру світла та тіні, маючи на меті передати не тільки вигляд предметів, але й атмосферу їхнього сприйняття. Його техніка нанесення фарб була більш експресивною: мазки фарби часто були більш хаотичними і малюнок розпливався, що додавало його роботам емоційної динаміки. Моне використовував кольори, не змішуючи їх на палітрі, а накладаючи один колір на інший прямо на полотні, що дозволяло створювати унікальні ефекти світла. Це підходило його ідеям про мінливість часу, руху та освітлення.

¹ Camille Pissarro // Le monde URL: <http://www.lemondedesarts.com/DossierPissarro.htm> (дата звернення: 15.12.2024).

У той час як Ренуар і Піссаро також працювали з цією технікою, їхній акцент був на передаванні емоцій через яскравість і чіткість кольорів, а також у створенні образів, що більше орієнтуються на людські фігури та соціальні аспекти життя. Вони прагнули створити більш упорядковані, емоційно-теплі композиції, тоді як Моне більшою мірою залишався вірним ідеї передачі природних явищ у їхній мінливості і нестабільності.

1.3 Еволюція імпресіонізму та його вплив на інші мистецькі напрямки

Термін «постімпресіонізм» був запроваджений у 1910 році британським критиком Роджером Фраєм при організації знакової виставки «Мане та постімпресіоністи» у галереї Графтона в Лондоні. Цей захід, організований за участю членів групи Bloomsbury Клайва Белла та Десмонда Маккарті, ознаменував собою поворотний момент в історії мистецтва та відіграв значну роль у запровадженні епохи модерну. Фрай ввів цей термін для опису руху, який поширив імпресіонізм, одночасно відкидаючи його обмеження. Він стверджував, що художники-постімпресіоністи вийшли за межі уваги імпресіоністів на захопленні швидкоплинних ефектів світла і кольору, натомість віддаючи пріоритет емоційному виразу та простоті форми. Для Фрая це був відхід від імпресіоністського акценту на «миготіння і колір», який він вважав надмірно натуралістичним¹²¹.

¹ Beggs, Margo L.. Post-Impressionism. Routledge Encyclopedia of Modernism, Taylor and Francis. URL: <https://www.rem.routledge.com/articles/post-impressionism>; . Post-Impressionism // Britannica URL: <https://www.britannica.com/art/Post-Impressionism> (дата звернення: 26.11.2024); Manet and the Post-Impressionists: Roger Fry's 1910 Exhibition // The Collector URL: <https://www.thecollector.com/manet-and-the-post-impressionists-roger-frys-1910-exhibition/> (дата звернення: 26.11.2024).

² Post-Impressionism // Britannica URL: <https://www.britannica.com/art/Post-Impressionism> (дата звернення: 26.11.2024).

Фрай підкреслив внесок Поля Гогена, Вінсента ван Гога та Поля Сезанна як ключових постатей, які просунули імпресіонізм у нову художню сферу. Пізніше Жорж Сюр був доданий до цієї основної групи Альфредом Х. Барр-молодшим на виставці Музею сучасного мистецтва 1929 року в Нью-Йорку, яка заявила, що ці художники вийшли з «імпресіоністського глухого кута». У той час як деякі зусилля, такі як виставка Королівської академії мистецтв у Лондоні, були спрямовані на розширення спектру художників, класифікованих як постімпресіоністи, Гоген, Ван Гог, Сезанн та Сюр, як і раніше, відомі своїми новаторськими інноваціями. Їхня робота заклала основу для модернізму початку XX століття, впливаючи на такі рухи, як фовізм, кубізм та експресіонізм²³⁴.

Постімпресіонізм виник як продовження і реакція на імпресіонізм. У той час як імпресіоністи прагнули об'єктивно зафіксувати минулі ефекти світла та кольору в природі, постімпресіоністи відмовилися від цієї мети на користь більш амбітних виразів. Вони зберегли елементи імпресіонізму – його використання чистих блискучих кольорів, свободу від традиційного сюжету та такі прийоми, як короткі мазки розбитого кольору, – але кожен розвинув дуже особистий стиль. Ці митці, більшість із яких починали свою кар'єру як імпресіоністи, зрештою відкинули його обмежувальні цілі, проклавши шлях, який переосмислив західний живопис і заклав основу для тенденцій сучасного мистецтва⁵¹².

¹ Manet and the Post-Impressionists: Roger Fry's 1910 Exhibition // The Collector URL: <https://www.thecollector.com/manet-and-the-post-impressionists-roger-frys-1910-exhibition/> (дата звернення: 26.11.2024).

² Beggs, Margo L.. Post-Impressionism. Routledge Encyclopedia of Modernism, Taylor and Francis. URL: <https://www.rem.routledge.com/articles/post-impressionism>.

³ Post-Impressionism // Britannica URL: <https://www.britannica.com/art/Post-Impressionism> (дата звернення: 26.11.2024).

⁴ Manet and the Post-Impressionists: Roger Fry's 1910 Exhibition // The Collector URL: <https://www.thecollector.com/manet-and-the-post-impressionists-roger-frys-1910-exhibition/> (дата звернення: 26.11.2024).

⁵ Beggs, Margo L.. Post-Impressionism. Routledge Encyclopedia of Modernism, Taylor and Francis. URL: <https://www.rem.routledge.com/articles/post-impressionism>.

Поль Сезанн, один із провідних французьких художників постімпресіонізму, у розмові з Емілем Бернаром зазначав: «У мене немає звички роздумувати... потрібно знову стати дитиною... Художник малює... Будьте художниками, а не письменниками і філософами»³. Цей вислів відображає його підхід до живопису, який полягав у безпосередньому сприйнятті та передачі вражень, без надмірного аналізу чи філософських роздумів.

Імпресіонізм був спрямований на передачу атмосфери моменту, використовуючи гру світла та кольору. Художники, такі як Моне, Ренуар і Дега, створювали твори, які фокусувалися на миттєвих ефектах освітлення, руху й емоційних враженнях. Наприклад, серія робіт Моне, присвячена ставкам із лататтям, відображає зміну світла протягом доби. Постімпресіоністи, зокрема Поль Гоген, Вінсент ван Гог і Сезанн, прагнули до більшої суб'єктивності. Ван Гог створив свої шедеври, такі як «Зоряна ніч» (рис. 6), які є прикладами вираження емоцій через яскраві кольори й динамічні мазки. Як зазначив Ван Гог, «я використовую колір не для реальності, а для вираження емоцій»⁴⁵.

Головна зміна між імпресіонізмом і постімпресіонізмом полягає в переході від спостереження до суб'єктивного бачення. Якщо імпресіоністи прагнули зафіксувати момент у його природному вигляді, то постімпресіоністи активно експериментували з формою, кольором і композицією для передачі внутрішнього змісту. Водночас обидва напрями зберегли певну спадковість, зокрема технічні інновації у використанні кольорових контрастів і мазків.

¹ Post-Impressionism // Britannica URL: <https://www.britannica.com/art/Post-Impressionism> (дата звернення: 26.11.2024).

² Manet and the Post-Impressionists: Roger Fry's 1910 Exhibition // The Collector URL: <https://www.thecollector.com/manet-and-the-post-impressionists-roger-frys-1910-exhibition/> (дата звернення: 26.11.2024).

³ Імпресіонізм як явище мистецтва // Освіта URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/12096/> (дата звернення: 15.12.2024).

⁴ Nochlin, L. (1971). Impressionism and Post-Impressionism: The New School of Paris. Harper & Row.

⁵ Постімпресіонізм // LibreTexts URL: https://ukrayinska.libretexts.org/Гуманітарні_науки/Мистецтво/Розумна_історія_мистецтва/08%3A_Європа_1800_-_1900/ (дата звернення: 12.12.2024).

Сезанн, наприклад, продовжував досліджувати ефекти світла, але доповнив їх аналізом геометричних форм.

Отже, імпресіонізм і постімпресіонізм є етапами художнього розвитку, які взаємно збагачували один одного. Імпресіонізм започаткував новий підхід до зображення світу, а постімпресіонізм розширив межі мистецтва, інтегруючи в нього особисте бачення та експресію. Обидва напрями стали підґрунтям для модернізму, який домінував у мистецтві XX століття. Як слушно зауважив Гомбріх, «мистецтво – це обман, який допомагає нам побачити правду»¹.

Автор роботи пропонує розглянути на прикладі одного з представників постімпресіонізму еволюцію художніх стилів. Французький художник Поль Сезанн (1839–1906рр.), одна з найбільш визначних постатей у світі мистецтва, займає важливе місце в історії живопису завдяки своєму впливу на розвиток сучасного мистецтва. Як представник постімпресіонізму, Сезанн виступав за відхід від імпресіоністичної естетики, намагаючись створити більш структуровану та спрощену художню мову. Він прагнув передати в своїх роботах не просто зовнішній вигляд предметів, а глибше, більш вивірене сприйняття реальності. Його відомі роботи, такі як «Гори Сент-Віктуар» (рис 7), стали основою для подальших змін у живопису, зокрема для кубізму, що пізніше розвинули такі художники, як Пабло Пікассо і Жорж Брак². Сезанн справді став визнаним новатором, чия творчість відображала його унікальний погляд на світ. У своїх письмових зверненнях до друзів Сезанн часто згадував про важливість об'єктивної передачі сутності природи, підкреслюючи, що «я хочу малювати не те, що бачу, а те, що розумію»³. Даний підхід став основою його творчості, що з часом сформувало стиль, який відкрив нові горизонти для розвитку художніх технік та методів.

¹ Gombrich, E. H. (1995). The Story of Art. Phaidon Press.

² Paul Cézanne // Wikipedia URL: https://de.wikipedia.org/wiki/Paul_Cézanne (дата звернення: 24.12.2024).

³ З цитат із листів Сезана до Еміля Бернарда, Дж. Зевін, "Paul Cézanne: A Memoir", 2010.

Сезан, вносячи у своєму живопису геометризацію форми, зокрема у використанні сфер, конусів та циліндрів, став важливою фігурою для розвитку кубізму, завдяки його новому способу сприйняття і організації простору. Кожен мазок, кожна лінія в його картинах несла потужну емоційну і концептуальну наповненість, що створювало враження руху й життя. Ці новації не були б можливими без глибокого впливу його досліджень колористики та впертих спроб знайти нові підходи до передачі природного світу, що було присутнє в усіх його роботах, від пейзажів до натюрмортів. Особливо важливими є його натюрморти, які стали справжнім полем експериментів із кольором і формою, виявляючи прагнення художника створювати нові можливості для вираження суб'єктивного сприйняття через об'єктивні форми. Сезан також вважав, що живопис може стати «наукою про передачу видимого», і це відображалось в його стараннях систематизувати кольори і форми, створюючи таким чином основу для нового мислення в мистецтві¹.

Сезан намагався не лише точно відтворювати природу, а й передати глибший сенс, зробивши картини способом сприйняття власного внутрішнього світу через об'єктивні реалії. Враховуючи те, що він був досить ізольованою особистістю, його популярність зросла вже після смерті, коли художники, які розвивали модернізм, почали оцінювати його новаторський внесок у формуванні сучасних мистецьких концепцій. Його творчість стала важливим етапом між імпресіонізмом та кубізмом, що зробило його творчість надзвичайно впливовою в контексті розвитку художніх тенденцій XX століття. Сезан інколи підкреслював, що важливо не просто зображати природу, а й знаходити «глибину в її найпростіших формах», що виводило його мистецтво на абсолютно новий рівень, сполучаючи реалістичне і абстрактне у дивовижній гармонії. Завдяки цьому Сезан став постаттю, яка не лише відійшла від

¹ З цитат із статей Сезана, "La Correspondance de Paul Cézanne", 1991.

традицій, але й проклала нові шляхи для подальшого розвитку живопису, впливаючи на покоління митців, що прийшли після нього.

Таким чином, творчість Поля Сезана займає ключове місце в історії мистецтва, оскільки його пошуки формували нове розуміння колориту, простору та форми, а також визначили етапи еволюції живопису від реалізму до абстракції.

Відзначаючись відходом від академічної традиції та акцентом на передачі миттєвого враження, імпресіонізм заклав основи для виникнення новаторських стилів, що розвивалися в різних країнах Європи на межі XIX і XX століть. Його основна естетика – використання світла, кольору і вільної форми – стала джерелом натхнення для багатьох митців, які прагнули експериментувати з новими техніками та концепціями. Зокрема, фовізм, що виник на початку XX століття, взяв за основу імпресіоністичну увагу до кольору, але використав його в інтенсивнішій, емоційно зарядженій формі. Художники, такі як Анрі Матісс, перенесли яскраву палітру та енергію імпресіонізму у власний стиль, який відзначався спрощеними формами та експресивним застосуванням фарб¹.

У кубізмі, що розвинувся майже паралельно з фовізмом, вплив імпресіонізму також відчувається у підході до передачі багатовимірності бачення. Пікассо та Брак, під впливом імпресіоністичної уваги до світла та композиції, перетворили ці ідеї у новаторський спосіб зображення простору, де об'єкти розкладалися на геометричні складники. Імпресіоністична техніка розбивання кольору та форми стала натхненням для досліджень кубістів, які прагнули відтворити множинні перспективи одночасно².

Експресіонізм, що сформувався в Європі на початку XX століття, також значною мірою черпав з імпресіоністичних підходів, зокрема у використанні

¹ Caillebotte. Peindre les hommes // Musee Orsay URL: <https://www.musee-orsay.fr/fr> (дата звернення: 30.11.2024).

² Кубізм // Jose Art Gallery URL: <https://joseartgallery.com/uk/articles/cubism?srsId=AfmBOOpW7Hs1KExKwjABg5l9sDF1v4zE0pVzSKaY70RFyKvuvz3oLLj> (дата звернення: 30.11.2024).

кольору для передачі емоційного стану. Проте експресіоністи, такі як Едвард Мунк і Василь Кандинський, пішли далі, підкреслюючи суб'єктивність сприйняття і заглиблюючись у внутрішній світ людини. Імпресіонізм, з його зосередженістю на моментальному сприйнятті і відображенні атмосфери, став відправною точкою для подальшого експериментального пошуку способів передачі глибших емоцій та станів свідомості¹.

Ще одним важливим напрямом, на який вплинув імпресіонізм, стала абстракція. Художники, наприклад, Кандинський, у своїй ранній творчості відчували сильний вплив імпресіоністичної техніки і її підходу до використання кольору та форми для створення настрою. Перехід від реалістичного зображення до чистої форми і кольору став логічним розвитком імпресіоністичних експериментів зі світлом і тональними переходами, що можна простежити у ранніх роботах Кандинського та Малевича².

Отже, вплив імпресіонізму на інші напрями в мистецтві був багатограним і глибоким. Він заклав основи для нового підходу до художнього вираження, який дозволив митцям розширити межі традиційного живопису. Фовізм, кубізм, експресіонізм та абстракція розвинули ідеї імпресіоністів у нових напрямках, зосереджуючись на експериментах із формою, кольором та емоціями. Це підкреслює ключову роль імпресіонізму в історії мистецтва як одного з найбільш інноваційних і впливових стилів, що надихнув покоління митців на пошук нових способів передачі дійсності.

Підбиваючи підсумки розділу можна сказати, що імпресіонізм, як один із найзначніших художніх рухів XIX століття, залишив глибокий і багатограний слід в історії мистецтва, не лише розширивши горизонти живопису, але й заклав фундамент для подальших художніх інновацій. Від світу, вловлюючи мить і

¹ Was ist Expressionismus? // Kunsthau Artes URL: <https://www.kunsthau-artes.de/magazin-blog/was-ist-expressionismus/> (дата звернення: 30.11.2024).

² Kazimir Malevich // Wikipedia URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Kazimir_Malevich (дата звернення: 30.11.2024).

динаміку життя через кольорові мазки та гру світла. Як зазначає Томас Мітчелл, концепція імпресіонізму знаходиться поза уявленнями про природу як інструмент влади, адже в цьому напрямку основна увага була зосереджена не на відтворенні реальності, а на передачі власних почуттів та емоцій. Зокрема, його серія картин «Ставок з ліліями» стала символом пошуку емоційної глибини. у природі, що не підлягає контролю. У той же час важливим кроком в еволюції мистецтва стало виникнення постімпресіонізму, який хоч і спирався на основи імпресіонізму, але відкинув його обмеження. імпресіоністського глухого кута», зосередившись на виражених емоціях і спрощених формах. Це дало поштовх до розвитку модернізму та інших революційних напрямів у мистецтві XX століття. емоції, а чи не реальність.

Важливо підкреслити, що імпресіонізм і постімпресіонізм не тільки взаємно доповнювали один одного, але стали джерелом натхнення для таких рухів, як фовізм, кубізм, експресіонізм та абстракція. Творчість Поля Сезанна є ключовою, адже його роботи, як «Гори Сент-Віктуар», не лише геометризували форму, а й заклали основи для кубізму. розум», створюючи новий підхід до відображення реальності.

Таким чином, імпресіонізм став не просто художнім стилем, а філософією, яка наголошувала на важливості миттєвого сприйняття та свободи художнього вираження. Його спадщина проявляється у прагненні художників до експериментів, збагачення технологій та концепцій, що дозволило мистецтву зробити рішучий крок до модернізації, «мистецтво – це обман, який допомагає нам побачити правду», і саме ця ідея є серцем імпресіонізму, постімпресіонізму та їхнього впливу на майбутнє мистецтва.

РОЗДІЛ 2.

Імпресіонізм в живописі України: Олександр Архипенко, Олександр Богомазов та Олександра Екстер

Імпресіонізм наприкінці XIX – на початку XX століття став одним із перших модерністських напрямів, що значно вплинув на формування новітнього українського мистецтва. Багато українських художників того часу розпочинали творчий шлях саме з імпресіоністичних пошуків, які заклали підґрунтя для їхніх подальших експериментів у нових стилях¹. Зокрема, імпресіонізм позначив початковий етап творчого становлення таких митців, як Олександр Богомазов та Олександра Екстер. Хоча Олександр Архипенко прославився передусім як новатор у скульптурі, він теж належав до покоління українських митців, формування якого відбувалося в контексті західноєвропейських художніх тенденцій на зламі століть, включаючи імпресіонізм.

У цьому розділі розглядається творчість трьох визначних представників українського мистецтва – Олександра Архипенка, Олександра Богомазова та Олександри Екстер та особлива увага приділяється з акцентом на впливу західного мистецтва (зокрема імпресіонізму та наступних авангардних течій) на їхній творчий розвиток та на їхній внесок у українське малярство.

¹ Бабунич, Ю. "Імпресіонізм в українському живописі доби модернізму: регіональні особливості." Вісник Львівської національної академії мистецтв, 2017. – С. 46.

2.1. Олександра Архипенка: формування художника під впливом західного мистецтва та його внесок в українське мистецтво

Олександр Архипенко (1887–1964) – український скульптор і живописець, один із основоположників кубізму в світовій скульптурі¹. Він народився в місті Києві, де здобував художню освіту в Київському художньому училищі². У ті роки вітчизняна художня освіта вже зазнавала впливу пленеризму та імпресіоністичних тенденцій, поєднуючи традиції реалістичного малярства з новими пошуками кольору і світлі³. В училищі серед викладачів був пейзажист Сергій Світославський – відомий представник київської пленерної школи, близької до імпресіонізму. Молодий Архипенко увібрав ці впливи, але його раннє навчання перервалося через революційні події: у 1905 році за участь у студентському страйку його відрахували з училища⁴. Протягом 1906 року він навчався приватно у Світославського та вже тоді дебютував на виставці в Києві (спільно з іншим початківцем – Олександром Богомазовим)⁵.

Шукаючи можливості для розвитку, Архипенко 1906 року переїхав до Москви, де продовжив навчання в Московському училищі живопису, скульптури та зодчества⁶. Однак визначальним кроком стало його знайомство із західним мистецтвом у Парижі. У 1908 році Архипенко виїхав до Парижа для

¹ Oxford illustrated encyclopedia. Judge, Harry George., Toyne, Anthony. Oxford [England]: Oxford University Press. 1985–1993. p. 21.

² Олександр Архипенко — український скульптор, роботи якого знаходяться у відомих музеях світу // Artslooker URL: <https://artslooker.com/naydorozhchiy-ukrainskiy-skulptor-roboti-yakoho-znakhodiatsia-u-vidomikh-museyakh-svitu/#:~:text=Скульптор%20і%20художник%2C%20один%20із,мистецтва%20передався%20онукові%20від%20дідуся> (дата звернення: 14.02.2025).

³ Бабуніч, Ю. Імпресіонізм в українському живописі доби модернізму: регіональні особливості // Вісник Львівської національної академії мистецтв, 2017. С. 46.

⁴ Олександр Архипенко // Музей української діаспори URL: <https://diaspora.com.ua/en/oleksandr-archipenko-1887-1964/> (дата звернення: 29.01.2025).

⁵ Олександр Архипенко — український скульптор, роботи якого знаходяться у відомих музеях світу // Artslooker URL: <https://artslooker.com/naydorozhchiy-ukrainskiy-skulptor-roboti-yakoho-znakhodiatsia-u-vidomikh-museyakh-svitu/#:~:text=Скульптор%20і%20художник%2C%20один%20із,мистецтва%20передався%20онукові%20від%20дідуся> (дата звернення: 14.02.2025).

⁶ Alexander Archipenko: Pioneering Modernism in 20th Century American Sculpture // Art Movemets URL: <https://artmovements.net/alexander-archipenko-pioneering-modernism-in-20th-century-american-sculpture> (дата звернення: 25.03.2025).

продовження освіти. Він оселився в паризькій міжнародній колонії художників – творчому осередку, де спілкувався з провідними митцями авангарду. Серед його оточення були як вихідці з України (Володимир Баранов-Россіне, Соня Делоне, Натан Альтман), так і знані європейські художники – Амедео Модільяні, Анрі Годьє-Бржесько та інші. Перебування у Парижі дало молодому митцеві безпосередній доступ до новітніх течій: він ознайомився з імпресіонізмом і постімпресіонізмом у французьких галереях, бачив сміливі експерименти фовістів та швидко захопився революційними ідеями кубізму, що їх розвивали Пабло Пікассо та Жорж Брак¹²³.

Вже 1910 року Архипенко відкрив у Парижі власну мистецьку школу і активно долучився до авангардного руху⁴⁵. У його паризьких скульптурах проявився вплив кубізму: митець експериментував з геометризацією форм, асиметрією та поєднанням різних матеріалів. Архипенко став першим скульптором, хто ввів у скульптуру поняття ««порожнього простору»⁶ як повноцінного пластичного елементу – він сміливо залишав отвори та увігнуті площини в тілі скульптури, що формували силует так само виразно, як і матеріал навколо. Такий новаторський підхід руйнував академічні уявлення про скульптуру початку XX ст. Його роботи стали маніфестацією синтезу різних

¹ Олександр Архипенко: Як митець з України перевернув уявлення про скульптуру // Локальна історія URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/oleksandr-arkhipenko-iak-mitets-z-ukrayini-perevernuv-uiavlennia-pro-skulpturu/> (дата звернення: 05.03.2025).

² Roots and Wings with Boris Burda: Alexander Archipenko from Kyiv – one of the founders of Cubism in sculpture // Huxley URL: <https://huxley.media/en/roots-and-wings-with-boris-burda-alexander-archipenko-from-kyiv-one-of-the-founders-of-cubism-in-sculpture/> (дата звернення: 05.03.2025).

³ Alexander Archipenko // Brutanica URL: <https://www.britannica.com/biography/Alexander-Archipenko> (дата звернення: 30.01.2025).

⁴ Архипенко Олександр // Музей сучасного українського мистецтва Корсаків URL: <https://msumk.com/category/ontologiya-hudozhnyka/arhypoenko-oleksandr/> (дата звернення: 12.02.2025).

⁵ Alexander Archipenko // malabartgallery URL: <https://www.malabartgallery.com/archipenko-biography> (дата звернення: 15.02.2025).

⁶ Олександр Архипенко: мистецтво скульптурної пустоти // Kyiv Gallery URL: <https://kyiv.gallery/statii/oleksandr-arkhypoenko-mystetstvo-skulpturnoi-pustoty> (дата звернення: 05.03.2025).

впливів: від імпресіоністичного відчуття руху та мінливості форми – до кубістичного конструювання об'єму і футуристичної динаміки¹.

У 1910–1911 роках Архипенко вже здобув міжнародне визнання. Він експонував свої твори у Паризькому «Салоні Незалежних» поруч з роботами Олександри Екстер, Казимира Малевича, Пікассо, Брака, Андре Дерена та інших провідних митців того часу². 1912 року архипенківські скульптури побачили глядачі Берліна на його персональній виставці³. Таким чином, Архипенко став першим українським художником, чия виставка об'їхала провідні центри західноєвропейського мистецтва. Згодом, у 1920 році, він першим з українців був запрошений до участі у Венеційській бієнале⁴ – найпрестижнішій світовій арт-виставці. Ці факти свідчать про тісний зв'язок митця із західним мистецьким середовищем та його внесок у його розвиток.

Творчість Архипенка вирізняється поєднанням різних стилістичних впливів, проте домінуючу роль відіграв кубізм. Більшість робіт скульптора виконано в манері кубізму, конструктивізму та абстракціонізму. Відомі скульптури, такі як «Жінка, що чеше волосся»⁵ (1915) (рис. 8) чи «Блакитна танцівниця»⁶ (1912) (рис. 9), демонструють фрагментацію та динамізацію форм, притаманну кубістичному підходу, але водночас випромінюють живий рух і ліричність. Сучасники високо оцінили новації Архипенка: поет Гійом Аполлінер, художники Пабло Пікассо, Фернан Леже, Соня Делоне відзначали

¹ Alexander Archipenko (1887-1964), First Cubist Sculptor // Ukrainian Institut of America URL: <https://ukrainianinstitute.org/alexander-archipenko-1887-1964-first-cubist-sculptor/> (дата звернення: 30.01.2025).

² Société des Artistes Indépendants // artmather URL: <https://web.archive.org/web/20250318144337/https://www.artmatcher.com/glossary/societe-des-artistes-independants/> (дата звернення: 24.02.2025).

³ Alexander Archipenko // Guggenheim New York URL: <https://www.guggenheim.org/artwork/artist/alexander-archipenko> (дата звернення: 29.01.2025).

⁴ Alexander Archipenko // Sotheby's URL: <https://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2017/impressionist-modern-art-evening-sale-n09710/lot.1.html> (дата звернення: 13.02.2025).

⁵ Alexander Archipenko Woman Combing Her Hair 1915 // MoMa URL: <https://www.moma.org/collection/works/81613> (дата звернення: 30.03.2025).

⁶ Blue Dancer // NCMALearn URL: <https://learn.ncartmuseum.org/artwork/blue-dancer/> (дата звернення: 13.02.2025).

оригінальність його скульптурних рішень¹. Архипенко експериментував не лише з формою, а й з кольором – він одним із перших почав розфарбовувати скульптури (поліхромна скульптура), зближуючи живопис і пластичне мистецтво. Також митець конструював рухомі скульптурні композиції: відома кінетична скульптура Архипенка «Медрано»² (1914) (рис 10) складалася з рухомих елементів і фактично стала прообразом абстрактного кінетичного мистецтва. Ці експерименти відображали вплив футуризму, з його захопленням динамікою, та водночас передвіщали народження конструктивізму³.

Внесок Архипенка у світове та українське мистецтво величезний. Його новаторські ідеї вплинули не лише на скульпторів, а й на архітекторів і дизайнерів початку ХХ століття. Відкривши для скульптури «четвертий вимір» – порожнечу і рух – Архипенко розширив межі художньої виразності⁴⁵.

Сьогодні його ім'я стоїть поряд із іменами Анрі Матісса, Пабло Пікассо, Жоржа Брака, Фернана Леже, Казимира Малевича – тих, хто визначав обличчя мистецтва ХХ ст. При цьому сам Архипенко завжди підкреслював свою національну ідентичність і гордився походженням. Він підтримував зв'язки з українською діаспорою, був почесним членом Об'єднання митців-українців в Америці⁶⁷. Скульптор створив низку творів на українську тематику – зокрема,

¹ Marek Bartelik Refashioning the Figure. - London : Henry Moore Institute, 2003. - p. 11.

² Alexander Archipenko Médrano II // Guggenheim New York URL: <https://www.guggenheim.org/artwork/246> (дата звернення: 14.03.2025).

³ Alexandra Keiser (Archipenko Foundation/Courtauld Institute of Art), Photographic reproductions of Sculpture: Archipenko and Cultural Exchange, Henry Moore Institute, 12 November 2010. URL: https://web.archive.org/web/20140319163537/http://www.henry-moore.org/docs/alexandra_keiser_0.pdf

⁴ Так само.

⁵ Pioneer of Space – Alexander Archipenko's Spatial Cubism // Artland Magazine URL: <https://magazine.artland.com/pioneer-of-space-alexander-archipenko-s-spatial-cubism/> (дата звернення: 20.02.2025).

⁶ Alexander Archipenko (1887-1964), First Cubist Sculptor // Ukrainian Institut of America URL: <https://ukrainianinstitute.org/alexander-archipenko-1887-1964-first-cubist-sculptor/> (дата звернення: 30.01.2025).

⁷ Ukrainian Artists' Association in the USA // Енциклопедія України в інтернеті URL: <https://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5CU%5CK%5CUkrainianArtistsAssociationintheUSA.htm> (дата звернення: 14.02.2025).

реалістичні бюсти поета Тараса Шевченка та письменника Івана Франка¹, в яких віддав шану великим діячам рідної культури.

На жаль, в Україні довгий час ім'я Архипенка залишалося мало відомим через політику ізоляції, що її провадила радянська влада. У СРСР не бажали популяризувати успіхи митців українського походження, які працювали на Заході. Лише у 1950-ті роки, після смерті сталінського режиму, українські мистецтвознавці змогли ближче познайомитися з доробком Архипенка². Нині в незалежній Україні повертається пам'ять про митця: встановлено пам'ятний знак у Києві на його честь³, роботи Архипенка експонуються в провідних музеях країни (НХМУ в Києві, Національний музей у Львові) та світу – від Нью-Йоркського МоМА до Центру Помпідю в Парижі⁴.

Таким чином, Олександр Архипенко, спираючись на імпресіоністичні ідеї свободи творчості та захоплення світлом, пройшов шлях до авангарду і збагатив світове мистецтво новою пластичною мовою. Його приклад продемонстрував, як український митець може органічно інтегруватися в західний мистецький процес і водночас залишатися самотнім, зробивши неоціненний внесок у скарбницю української культури.

2.2. Олександр Богомазов та вплив на творчість художника західного мистецтва та його внесок у розвиток мистецтва України

¹ Alexander Archipenko // malabartgallery URL: <https://www.malabartgallery.com/archipenko-biography> (дата звернення: 15.02.2025).

² Forgotten Archipenko Gets His Overdue Show // Observer URL: <https://observer.com/2000/04/forgotten-archipenko-gets-his-overdue-show/> (дата звернення: 13.02.2025).

³ Скульптори України // МСМБ URL: <https://msmb.org.ua/mediateka/top-20-mistetstvo/skulyptori-ukraini/> (дата звернення: 14.03.2025).

⁴ Alexander Archipenko // malabartgallery URL: <https://www.malabartgallery.com/archipenko-biography> (дата звернення: 15.02.2025).

Олександр Богомазов (1880–1930) – український живописець, графік, теоретик мистецтва і педагог, одна з центральних постатей авангарду в Україні, якого сучасники називали «українським Пікассо»¹². Його творчий шлях пролягав через кілька стилів: від імпресіонізму та символізму в ранній період – до футуризму, кубофутуризму і власної теоретичної концепції живопису у зрілі роки. Сам Богомазов пізніше став відомий завдяки своїм експериментальним полотнам у стилі кубофутуризму, проте початок його творчості був доволі «тихим» і ліричним.

Народився митець на Харківщині, але мистецьку освіту здобував у Києві. 1902 року Богомазов вступив до Київського художнього училища, де навчався у видатного живописця Олександра Мурашка – одного з фундаторів українського імпресіонізму в живописі³. Училище на той час було осередком нових віянь: Мурашко прищеплював учням любов до плерного письма, сміливого колориту і свіжості сприйняття натури. Іншим учителем Богомазова був Іван Селезньов, а серед однокурсників – Олександра Екстер та Олександр Архипенко. Таким чином, ще в стінах училища сформувалося коло молодих митців, відкритих до імпресіоністичних і модерністських впливів. У 1905 році навчання Богомазова перервалося: за участь у студентських страйках його, як і Архипенка, виключили з училища⁴. Проте вже невдовзі його талант знайшов підтримку – викладач Сергій Світославський (той самий художник-імпресіоніст, у якого навчався Архипенко) запросив Богомазова до своєї приватної студії⁵.

¹ Alexander Bogomazov: Ukrainian Picasso // Ukrainian art library URL: <https://en.uartlib.org/alexander-bogomazov-ukrainian-picasso/> (дата звернення: 20.03.2025).

² Олександр Богомазов: нове мистецтво "українського Пікассо" // ТиКиїв URL: <https://tykyiv.com/istoriyi/oleksandr-bogomazov-ukrayinskii-pikasso/> (дата звернення: 20.01.2025).

³ Так само; Alexander Bogomazov // sketchline URL: <https://thesketchline.com/en/authors/alexander-bogomazov/> (дата звернення: 20.01.2025); 1880 – народився Олександр Богомазов, художник-авангардист // Український інститут національної пам'яті URL: <https://uinp.gov.ua/istorichnyy-kalendar/kviten/7/1880-narodyvsya-oleksandr-bogomazov-hudozhnyk-avangardyst> (дата звернення: 21.01.2025).

⁴ Олександр Архипенко // Музей української діаспори URL: <https://diaspora.com.ua/en/oleksandr-archipenko-1887-1964/> (дата звернення: 29.01.2025).

⁵ Так само.

Ранні роботи Богомазова датуються другою половиною 1900-х років і, як зазначає дослідниця Олена Кашуба-Вольвач¹, відображають захоплення імпресіонізмом та символізмом. Це були переважно пейзажі та жанрові сцени, сповнені м'якого світла, швидких мазків і настроєвості. Наприклад, акварель «У саду» (1907–1908) (рис. 11) передає ліричний куточок природи, розмиті контури фігур на пленері – цілком у дусі імпресіоністичного бачення². Також Богомазов створював імпресіоністичні портрети: відомо, що він писав автопортрети і портрети рідних саме в імпресіоністичній манері, з живими мазками і природним освітленням. Цей «спокійний імпресіонізм» ранніх творів Богомазова згодом поступився місцем більш динамічним формальним пошукам, але заклав важливу основу – вміння передати мінливий світлотіньовий настрій та відчуття руху в станковому творі³.

У 1908 році молодий художник здійснив подорож до Криму, що дала йому багатий матеріал для етюдів з природою⁴. Спілкуючись із кримськими пейзажами, Богомазов удосконалював своє імпресіоністичне бачення кольору під палким сонцем півдня. Того ж року він уперше взяв участь у великих виставкових проектах авангардистів. У Києві відбулася знаменита виставка під назвою «Ланка» (російською - «Звено»), організована групою молодих митців – Олександром Екстер, братами Давидом і Володимиром Бурлюками, Михайлом Ларіоновим та ін. – до якої долучився і Богомазов⁵. Виставка «Ланка» (1908) стала маніфестацією нового мистецтва в Києві, своєрідною заявою про готовність місцевих художників йти в ногу з Парижем і Москвою. Молодий Богомазов привернув увагу критиків як оригінальний і самобутній митець серед

¹ Кашуба-Вольвач О. Творча спадщина Олександра Богомазова: нові знахідки, дослідження, атрибуції // Збірник наукових праць. Сучасне мистецтво. 2018. № 14. 169-213.

² Олександр Богомазов: авангардизм на тлі націєтворення // Антиквар URL: <https://antikvar.ua/oleksandr-bogomazov-avangardyzm-na-tli-natsiyetvorennia/> (дата звернення: 30.03.2025).

³ Так само.

⁴ Його називали «українським Пікассо». Олександр Богомазов // Україніка URL: <https://www.libr.dp.ua/?do=ukrainica&id=4&idg=201&lng=1> (дата звернення: 13.03.2025).

⁵ Богомазов А.К // Прошлый век URL: <https://pv-gallery.com/author/87778/Bogomazov-A-K> (дата звернення: 24.03.2025).

учасників виставки. Як зауважують І. Макарик і В. Ткач у книзі «Модернізм у Києві: Радісні експерименти»¹ (пер. з англ. «Modernism in Kyiv: Jubilant Experimentation»), у програмному тексті до виставки «Ланка» (1908), підписаному псевдонімом І. Палей, самі художники вказували на свої мистецькі орієнтири – Гогена, Ван Гога і Сезанна, – підкреслюючи спадкоємність із західноєвропейським постімпресіонізмом. Виставка «Ланка» стала важливим актом самоідентифікації київського авангардного середовища, а участь у ній Богомазова була відзначена критиками як свідчення його оригінального, самобутнього художнього бачення. Тобто київський авангард бачив себе наступниками постімпресіоністів, хоча на той час у Парижі вже народився кубізм. Для консервативної публіки імперії навіть такі орієнтири здавалися зухвалістю. Таким чином, на зламі 1900-х і 1910-х Богомазов опинився в гущі художніх процесів, де імпресіонізм плавно перетікав у постімпресіонізм, символізм та зародки кубофутуризму.

Початок 1910-х став часом стрімкої еволюції стилю Богомазова. Переїхавши 1911 року до Москви, він спробував продовжити навчання (складав іспити до Московського училища, але невдало). Натомість відвідував приватні студії відомих художників Федора Рерберга та Костянтина Юона, де дістав ґрунтовне знайомство з новітніми європейськими течіями². У ці роки на нього сильне враження справили виставки італійських футуристів та російських авангардистів³. Повернувшись до Києва, Богомазов цілковито занурився в атмосферу місцевого авангарду: він тісно спілкується з Екстер, Бурлюками, Малевичем та іншими лідерами новітнього мистецтва. Разом з Екстер Богомазов у 1914 році організував у Києві художню групу «Кільце» (рос. «Кольцо»), продовжуючи справу «Ланки». Того ж 1914 року Богомазов

¹ Makaryk, Irena, and Virlana Tkacz. *Modernism in Kyiv: Jubilant Experimentation*. University of Toronto Press, 2010.

² Butterwick, James. *Alexander Bogomazov (1880–1930): The Lost Futurist*. London, Selbstverlag. 2016. p. 9.

³ Так само: р 24.

підсумував свої художні пошуки у теоретичній праці «Живопис та елементи» (на цю роботу слід зроти́ти посилання, та додати у Списку... до джерел) (рис. 12). У цьому трактаті він проголосив основою мистецтва передачу енергії руху, ритму, динаміки – фактично сформулював принципи футуристичного бачення в образотворчості. Художник писав: «Світ сповнений енергією руху, і спостережливе око бачить динаміку навіть у статичному предметі», – таким було його кредо. Теоретичні ідеї Богомазова перегукувалися з пошуками італійських футуристів і водночас були оригінальним внеском до теорії живопису.

На практиці це нове бачення втілювалося у низці картин 1913–1917 років, які принесли Богомазову посмертну славу. Найвідомішим твором цього періоду є картина «Трамвай»¹ (1914) (рис. 13) – міський пейзаж, в якому стрімкий рух київського трамваю передано через розкладені на площини форми та напрямні лінії перспективи. Трамвай на полотні Богомазова мчить Львівською вулицею Києва, і художник перетворює це на символ нового індустріального часу, на можливість зобразити швидкість як таку. Буденні мотиви міста – рейки, натовп, електричні дроти – стають у нього динамічним орнаментом, що пронизує всю картинну площину. Інші визначні роботи цих років: «Пилярі» (рис. 14) (або «Дроворуби», 1915), «Люксембурзький сад» (1916) (рис. 15), «Спогади про Кавказ» (1916) (рис. 16) тощо – свідчать про перехід Богомазова до кубофутуризму. Для цих картин характерне поєднання геометричної конструкції композиції (вплив кубізму) та відчуття енергії руху (вплив футуризму). Колорит стає більш напруженим, контрастним. Часто митець обирає урбаністичні теми або сцени праці, надаючи їм узагальненого звучання².

¹ Tramlijn, Vulytsia Lvivskaya (straat), Kyiv, 1914 // Kröller Müller URL: <https://krollermuller.nl/en/oleksandr-bogomazov-tramway-vulytsia-lvivskaya-street-kyiv> (дата звернення: 23.01.2025).

² Alexander Bogomazov // Andréi Nakov, historien d'art URL: <https://andrei-nakov.org/en/alexandre-bogomazov/> (дата звернення: 23.03.2025).

Після революційних подій 1917–1920 років Богомазов присвячує себе і педагогічній роботі, і продовжує творити, хоча економічні умови були складними¹. Він активно бере участь в організації мистецького життя в новій Українській республіці: викладає в Київській академії (колишньому художньому училищі), стає одним із засновників професійних спілок художників, оформлює революційні свята, працює над ескізами українських банкнот. У 1922 році його призначають професором Київського інституту пластичних мистецтв (пізніше Художній інститут)². Богомазов розробляє навчальні курси, впроваджуючи в педагогіку свої ідеї про «елементи» живопису – колір, лінію, форму, ритм. На цей час стиль художника еволюціонує в бік ще більшої абстрагованості та узагальнення. Він задумує масштабний триптих «Робота пильщиків» (1927–1929) (рис 17) – алегорію праці, де поєднує принципи авангарду з новими соціальними реаліями. На жаль, митець устиг завершити лише дві частини триптиху (одна з відомих картин цього циклу – «Правка пил» (1927), що зображує точіння пилки робітниками). Ці пізні твори, виконані у яскравій спектральній гаммі, закріпили за Богомазовим славу новатора кольору і ритму. Сам він називав свій підхід «спектралізмом»³ – мистецтвознавці вбачають у ньому розвинення ідей кубофутуризму на основі глибокого аналізу кольорових гармоній.

Внесок Олександра Богомазова в українське мистецтво багатогранний. Як художник-авангардист, він збагатив український живопис непересічними творами, що стали класикою світового авангардного мистецтва. Як теоретик, він залишив ґрунтовний трактат, що показав оригінальне мислення про природу образотворчих елементів. Як педагог, він виховав нове покоління митців у дусі модернізму. Його роль у культурному житті Києва 1910–1920-х була

¹ Butterwick, James. Alexander Bogomazov 1880–1930. Illustrated catalogue. London, Selbstverlag. 2016. 166 p.

² Butterwick, James. Alexander Bogomazov 1880–1930. Illustrated catalogue. London, Selbstverlag. 2016. p. 85.

³ Alexander Bogomazov // sketchline URL: <https://thesketchline.com/en/authors/alexander-bogomazov/> (дата звернення: 20.01.2025).

визначальною – він був одним із тих, хто робив Київ помітним центром європейського авангарду. На жаль, за життя Богомазов не отримав повного визнання: після його смерті від туберкульозу у 1930 р.¹ Ім'я художника фактично зникло з офіційного мистецтва – у сталінські часи авангард піддавався забуттю. Лише в 1960-х роках, під час «хрущовської відлиги», молоді київські мистецтвознавці (Дмитро Горбачов та інші) заново відкрили творчість Богомазова для широкого загалу, організувавши першу посмертну виставку 1966 року². Відтоді репутація Богомазова стрімко зростає: сьогодні він визнаний одним з найвидатніших художників українського і світового авангарду, поруч з Малевичем, Екстер, Кандинським. Його картини прикрашають колекції провідних музеїв, а дослідники все повніше усвідомлюють масштаб його новаторства.

Таким чином, творчість Олександра Богомазова є яскравим прикладом художньої трансформації українського митця під впливом західних модерністських тенденцій. Стартувавши від імпресіоністичних етюдів, він через символізм перейшов до футуризму та кубофутуризму, синтезувавши європейські впливи зі своєю творчою індивідуальністю. Він збагатив українське мистецтво не лише новими творами, а й новими ідеями, заклавши підвалини для подальших художніх шукань в Україні.

2.3. Творчість Олександри Екстер : шлях від імпресіонізму до абстракціонізму

Олександра Екстер (1882–1949) – видатна українська художниця авангарду, яка своєю творчістю поєднала європейські модерністські течії з

¹ Alexander Bogomazov // sketchline URL: <https://thesketchline.com/en/authors/alexander-bogomazov/> (дата звернення: 20.01.2025).

² Богомазов – один із найбільших футуристів Європи // ZBRUC URL: <https://zbruc.eu/node/50026> (дата звернення: 30.03.2025).

національними традиціями. Вона увійшла в історію як яскрава представниця кубізму та футуризму, активна учасниця міжнародного художнього життя та новаторка в галузі сценографії і дизайну. Її шлях – це приклад свідомого творчого пошуку від імпресіонізму до абстракції. Як писали про неї сучасники, Екстер була «амазонкою авангарду», символом нового мистецтва Києва¹.

Народившись у Білостоку (нині територія Польщі), Екстер з раннього дитинства жила в Києві, куди переїхала її родина². Художню освіту вона отримала в Київському художньому училищі (1899–1906)³, де познайомилася з Олександром Богомазовим та Олександром Архипенком – вони навчалися паралельно⁴. Вчителі Екстер були прихильниками реалістичної школи, але вже відкритими до модерну; зокрема, відомий художник Микола Пимоненко викладав у той час в училищі і вплинув на формування її техніки та відчуття композиції. Після закінчення навчання Олександра активно включилася в мистецьке життя Києва: брала участь у виставках, організовувала художні салони у своєму помешканні⁵. Вже в цей період простежується зацікавлення Екстер імпресіонізмом – її ранні пейзажі і натюрморти написані вільно, з багатою кольоровою палітрою.

Початок 1900-х ознаменувався для Екстер численними подорожами за кордон. Вона відвідує європейські столиці мистецтва – Берлін, Відень, Рим, Венецію, а найчастіше Париж⁶. Саме Париж став для неї другою альма-матер:

¹ Перша амазонка авангарду // Український тиждень URL: <https://web.archive.org/web/20220406152412/https://tyzhden.ua/History/183397> (дата звернення: 14.03.2025).

² Bowl, John
2000. p. 131.

³ Авангардистка Олександра Екстер: українська чи російська амазонка // Суспільне культура URL: <https://suspilne.media/culture/360498-avangardistka-oleksandra-ekster-ukrainska-ci-rosijska-amazonka/> (дата звернення: 14.03.2025).

⁴ Автентичність у симбіозі з абстракціями: Олександра Екстер – киянка, яка змінила сталий концепт художності // Каштан News URL: <https://www.kashtan.news/avtentychnist-u-symbiozi-z-abstraktsiiamy-oleksandra-ekster-kyianka-iaka-zminyala-stalyy-kontsept-khudozhnosti/> (дата звернення: 15.03.2025).

⁵ Ekster, Alexandra // Енциклопедія України в інтернеті URL: <https://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5CE%5CCK%5CEksterAlexandra.htm> (дата звернення: 15.03.2025).

⁶ Sarabianov, Andrei D.. «Aleksandra Aleksandrovna Ekster». Encyclopedia Britannica.

там молода художниця стикнулася з авангардними течіями безпосередньо. Екстер подружилася з провідними митцями Парижа – поетом Гійомом Аполлінером, художниками Пабло Пікассо, Жоржем Браком, Анрі Матіссом¹². Вона відвідувала їхні ательє, спостерігала за народженням кубізму і футуризму, відвідувала знамениту академію Гран-Шом'єр. Цей інтенсивний культурний обмін зробив Екстер своєрідним медіатором між Заходом і Україною: як зазначає мистецька критикиня Вікторія Беркут, вона «буквально привозила з Парижа нові мистецькі ідеї – втілені у власних творах»³.

Перші значні твори Екстер, створені в Києві наприкінці 1900-х – на початку 1910-х, були виконані в дусі (нео)імпресіонізму⁴. Вона писала пейзажі з околиць Києва, Італії, Швейцарії. Наприклад, один з її ранніх натюрмортів (1907, умовна назва «Натюрморт з яблуками, грушами, апельсинами і лимонами») (рис 19) демонструє постімпресіоністичну манеру: м'які кольорові плями, приглушені тони, живописна поверхня, що мерехтить від розкладання кольору. Ці роботи мали успіх на виставках у Києві та Петербурзі, але самої Екстер вже не задовольняли досягнуті результати. Перебуваючи під сильним враженням від творчості Пікассо і Брака, вона прагнула рухатися далі. У своїх творах того періоду Екстер послідовно фіксує внутрішню потребу у формальному оновленні: кожна нова робота стає етапом у її розвитку, результатом засвоєння нової художньої мови та її особистої апробації в живописному досвіді⁵. Зокрема, є епізод: її приятель, французький художник Фернан Леже, критикував колористичне рішення картин Екстер – у відповідь

¹ Bowl, John E., and Matthew
2000. p. 133.

² Apollonova, L. I. (2019). Aleksandra Ekster: Three Female Figures. In Why There Are Great Women Artists in Ukrainian Art. Kyiv: Publish Pro. pp. 112-119.

³ Беркут, Вікторія. «Олександра Екстер: 6 іпостасей творчості авангарду». Sensormedia. URL: <https://sensormedia.com.ua/art/oleksandra-ekster-6-ipostasej-tvorchyni-avangardu/> (дата звернення 11.05.2025).

⁴ Авангардистка Олександра Екстер // Львівська газета Ратуша URL: <https://web.archive.org/web/20230603111714/https://ratusha.lviv.ua/avangardystka-oleksandra-ekster/> (дата звернення: 16.03.2025).

⁵ Apollonova, L. I. (2019). Aleksandra Ekster: Three Female Figures. In Why There Are Great Women Artists in Ukrainian Art. Kyiv: Publish Pro. pp. 116.

вона навіть створила кілька монохромних композицій, досліджуючи форму поза кольором¹. Це свідчить про інтенсивний пошук художницею власного стилю.

Перелом настав близько 1912–1914 років. Екстер поступово відходить від імпресіоністичних прийомів і дедалі більше захоплюється кубізмом. Вона ретельно готувалася до цього кроку «кілька років показуючи свої імпресіоністичні та неоімпресіоністичні роботи на скандальних виставках у Києві, Петербурзі, Москві, Одесі, живучи при цьому в Парижі, де картини кубістів усе менше нагадували реальність, Екстер поступово й ретельно готувалася заявити про себе як про кубістку»². 1914 року на виставках її ім'я вже асоціюється з кубофутуризмом – синтезом кубізму і футуризму. В Києві та Москві вона експонувала картини, де міські мотиви, архітектура й фігури були розкладені на геометричні площини, а кольори набули чистоти і сміливості авангарду. Одним із хрестоматійних прикладів є полотно «Місто. Київ. Ніч» (1913, також відоме як «Нічне місто») (рис. 19): художниця зобразила фрагмент київської вулиці вночі, де ліхтарі, будинки і тіні людей перетворені на взаємопроникні кольорові форми. Цей твір засліплює глядача яскравими ритмами і фактурою мазків, передаючи динаміку урбаністичного життя.

Інший характерний твір – «Венеція» (1915) (рис 20), міський пейзаж, в якому відчувається вплив італійського футуризму: рух гондол на воді і відбиття світла розкладені на діагональні площини кольору. В цілому, в 1910-х роках Екстер створила свій неповторний варіант кубофутуризму. Полотно виникло після подорожі художниці до Північної Італії, де вона познайомилася з експериментами Дж. Балли та Д. Северіні; звідси – «футуристичне» відчуття швидкоплинності, що трансформується у складний кубістичний каркас

¹ Так само: 118-119.

² Як понад 100 років тому вчили бачити різне мистецтво? Фрагмент з книги «Історії українських митців. Олександра Екстер» // Harper's Bazaar URL: <https://harpersbazaar.com.ua/culture/books/yak-ponad-100-rokiv-tomu-vchyly-bachyty-rizne-mystetstvo-frahment-z-knyhy-istoriyi-ukrayinskykh-myttsiv-oleksandra-ekster/#:~:text=Показуючи%20кілька%20років%20свої%20імпресіоністичні,про%20себе%20як%20про%20кубіст> ку (дата звернення: 17.05.2025).

композиції, який перетворює реальний простір лагуни на кристалічну абстракцію¹. На відміну від італійських футуристів, для яких домінувало зображення механічної швидкості, Екстер акцентує синестетичне співіснування кольору й світла, що, за словами Дж. Тобіна, забезпечує їй «виокремлене місце» у контексті східноєвропейського кубофутуризму².

Олександрю Екстер зараховують до представників напряму, який обертається навколо її друзів – Володимира та Давида Бурлюків, Олександра Богомазова, Вадима Меллера, Івана Пуні, Володимира Баранова-Россіне. Це коло українських та російських митців, які спільно виступали на виставках і підтримували одне одного ідеями³. Однак важливо підкреслити, що поряд із захопленням західним авангардом Олександра Екстер не втрачала зв'язку з українським корінням. Вона щиро цікавилася народним мистецтвом. Відомо, що на початку 1910-х Екстер була учасницею художнього кооперативу в селі Вербівка на Черкащині, організованого меценаткою Наталею Давидовою. Там майстрині-вишивальниці відтворювали традиційні українські орнаменти та співпрацювали з авангардистами⁴. Екстер керувала особливим напрямом: вона запрошувала у Вербівку своїх колег-митців (серед яких були Казимир Малевич, Олександр Богомазов, Ніна Генке) для створення ескізів модерних вишивок на основі народних мотивів⁵. За словами Г. Коваленка, саме Вербівка «відкрила для неї величезний світ українського народного мистецтва, який владно визначив у живописі Екстер ... його колористичну стихію», що потім проявилось в абстрактних композиціях із орнаментальними ритмами й

¹ Alexandra Exter (1882-1949) // Association Alexandra Exter URL: <https://alexandra-exter.net/en/biography/> (дата звернення: 18.03.2025).

² Tobin, Jordan. "Alexandra Exter 1908–1914: Futurist Influences from Russia and the West". Volume 5 2015, edited by Günter Berghaus, Berlin, München, Boston: De Gruyter, 2015, pp. 252-265.

³ Cubo-Futurism // MoMA URL: https://web.archive.org/web/20101117112442/http://www.moma.org/collection/details.php?theme_id=10069 (дата звернення: 20.03.2025).

⁴ Faber, Vera. "Utopian Vision of the Future by Referring to the Past—the Female Artisan Cooperatives of 'Folk Futurists'." DAILÈS ISTORIJS STUDIJOS ART HISTORY STUDIES(2017): 58.

⁵ Papeta, S. Nina Henke – From Folk Suprematism to Avant

яскравими контрастами¹. Таким чином, Екстер стала мостом не лише між Україною і Заходом, а й між авангардом і народною традицією. Її власні твори цього періоду теж увібрали декоративність і колористику українського фольклору: орнаментальні ритми, яскраві контрасти, спрощені форми, близькі до народного розпису. Це особливо відчутно в її абстрактних композиціях 1916–1918 років, які самі нагадують сучасні варіації на тему килимового узору чи писанки.

Після революції 1917 року Екстер певний час залишалася в Києві. У 1918–1919 роках вона відкрила приватну студію-майстерню там же, де навчала молодих художників принципам авангарду. Ця студія відіграла значну роль у становленні київського мистецького осередку: через неї пройшли багато майбутніх митців (пізніше учні згадували Екстер як блискучого педагога). Також Олександра зайнялася сценографією: 1918 року вона створила новаторські конструктивні декорації для спектаклів київського театру (зокрема, для постановок «Фаміра Кіфаред» та інших). Її ідеї в сценографії були настільки сміливими, що згодом здобули міжнародне визнання – Екстер фактично стала одним з основоположників сучасного театрального дизайну.

У 1920-х роках, після нетривалого періоду роботи в московських театрах, Олександра Екстер емігрувала на Захід. З 1924 року вона постійно мешкала у Франції, оселившись передмісті Парижа (Фонтене-о-Роз)². Тут вона продовжила займатися живописом, декоративно-прикладним мистецтвом, викладала в Академії сучасного мистецтва Fernand Léger, брала участь у міжнародних виставках. У 1920-х – 1930-х роках творчість Екстер еволюціонувала від кубофутуризму до стилю ар-деко та неокласицистичних мотивів. Вона проектувала меблі, одяг, кераміку, створювала ілюстрації. Проте й на Заході

¹ Георгій Коваленко. «Олександра Екстер» // Контур URL: <https://kontur.media/ekster/> (дата звернення: 25.03.2025).

² Alexandra Exter // Annely Juda Fine Art URL: <https://www.annelyjudafineart.co.uk/artists/69-alexandra-exter/overview/> (дата звернення: 16.03.2025).

Олександра не поривала зв'язків з батьківщиною: у 1920-х Нарком освіти УРСР Анатолій Луначарський навіть запрошував її організувати виставки українського мистецтва за кордоном¹ (зокрема, 1924 року такі виставки відбулися у Венеції, Парижі, Нью-Йорку)². Екстер стала справжньою амбасадоркою українського авангарду у світі, показавши міжнародній спільноті, що українки-митці стоять на передньому краї художніх експериментів³.

Внесок Олександри Екстер у українське мистецтво є винятковим. По-перше, вона збагатила малярство новими сюжетами – урбаністичними пейзажами, що до неї майже не з'являлися в українському живописі. Екстер показала красу і динаміку сучасного міста, ввівши тему міського життя в канон українського мистецтва⁴. По-друге, вона привнесла новаторські стилі: завдяки їй українські глядачі побачили кубізм, футуризм, абстракціонізм не лише як закордонні дива, а як частину творчості своєї землячки. Її виставкова та кураторська діяльність (організація авангардних показів у Києві, Одесі, участь у російських «Салонах» тощо) суттєво пожвавила мистецький обмін між Україною і світом⁵. По-третє, Екстер відіграла важливу роль у синтезі мистецтв – вона довела можливість поєднати живопис, театр, моду, дизайн в одному творчому полі. Її сценографічні роботи надихнули український театр на оновлення візуальної мови⁶. Нарешті, Олександра Екстер збагатила світове

¹ Олександра Екстер: між Пікассо, театром та українською вишивкою // Вікенд URL: <https://weekend.today/lica/ekster.htm#:~:text=Олександра%20Екстер%3A%20між%20Пікассо%2C%20театром,Йорку.%20Подружжя%20до> (дата звернення: 20.03.2025).

² Alexandra Exter: The Stage Is a World // e - flux Announcements URL: <https://www.e-flux.com/announcements/642300/alexandra-exters-the-stage-is-a-world/> (дата звернення: 14.05.2025).

³ Олександра Екстер: українка, яка здійснила мистецьку революцію // Район історія URL: <https://history.rayon.in.ua/topics/776189-oleksandra-ekster-ukrainka-yaka-zdiysnila-mistetsku-revolutsiyu#:~:text=Українки%20мали%20першість%20у%20мистецькому,авангардне%20мистецтво%2C%20переконала%20навіть> (дата звернення: 15.04.2025).

⁴ GEORGII KOVALENKO Alexandra Exter's Dynamic City in 1913 // InCoRM Journal. - 2013. - №Vol. 3. - С. 34-35.

⁵ Alexandra Exter // Annely Juda Fine Art URL: <https://www.annelyjudafineart.co.uk/artists/69-alexandra-exter/overview/> (дата звернення: 14.04.2025).

⁶ ALEXANDRA EXTER: THE STAGE IS A WORLD // The Ukrainian Museum URL: <https://www.theukrainianmuseum.org/alexandra-exter-the-stage-is-a-world/> (дата звернення: 14.04.2025).

мистецтво своїм унікальним стилем, який поєднав естетику західного авангарду з колористичною щедрістю української орнаментики.

Хоча за радянських часів ім'я Екстер, як і інших «формалістів», замовчувалося, сьогодні вона повернута до пантеону української культури¹. В Києві збереглися її ранні твори (наприклад, у Національному музеї «Київська картинна галерея» експонується натюрморт 1909 року)². Екстер визнається не лише як російська чи французька художниця, але справедливо – як українська мисткиня світового рівня. Її спадок надихає сучасних українських художників, особливо художниць, як приклад самореалізації в умовах космополітичного мистецького середовища початку XX століття³. Її внесок полягає не лише у власних творах, а й у самому факті активної присутності українки на світовій арт-сцені тієї доби, що руйнувало стереотипи про «провінційність» української культури. Недарма на запитання анкети в 1918 році Олександра Екстер відповіла: «Якомога більше вільної творчості і якомога менше провінціалізму»⁴. Ці слова – квінтесенція її життєвого і творчого кредо, яке реалізувалося повною мірою.

Отже, проведений аналіз творчості Олександри Екстер, Олександра Архипенка та Олександра Богомазова у площині імпресіоністичних впливів дозволяє стверджувати про складний та динамічний процес адаптації європейських художніх новацій в українському мистецькому контексті початку XX століття. У кожного з митців вияв імпресіонізму набуває особливих форм, обумовлених як індивідуальною стилістикою, так і впливами середовища – Києва, Парижа, Одеси та інших культурних центрів. Імпресіоністичні риси у

¹ Побожій С. І. І. Машков: на перехресті натури і вимислу, 2015. – С. 109.

² Якою була Олександра Екстер — українська зірка світового авангарду // Vogue URL: <https://vogue.ua/article/culture/art/shcho-treba-znati-pro-oleksandru-ekster-ukrajinsku-zirku-svitovogo-avangardu-58018.html#:~:text=Якою%20була%20Олександра%20Екстер%20—,U%20фондах%20Національного%20художнього> (дата звернення: 16.03.2025).

³ Мистецтво України першої половини XX ст. у світовому контексті: зб. тез доповідей міжнародної наук. конф., Київ, 11 квітня 2018 р. К., 2018. С. 56.

⁴ О. Е к с т е р, Анкета... [в:] „Відродження”, 17 червня, № 75, Київ 1918, с. 2.

творчості Екстер виявляються насамперед у легкості мазка, пошуку світла й кольору, які поступово трансформуються у синтез з кубофутуристичними й конструктивістськими формами. У Богомазова імпресіоністична увага до світла та оптичного аналізу природи стала передумовою до формування його власної теорії «живописної організації», яка поєднує елементи імпресіонізму з глибоким теоретичним осмисленням композиції, ритму і форми. У свою чергу, Архипенко, хоча й не працював безпосередньо в імпресіоністичній манері, демонструє у своїй скульптурі інтерес до передання світлотіньових ефектів та динаміки сприйняття, які можна розглядати як трансформацію імпресіоністичних засад у площині тривимірного мистецтва.

Таким чином, український імпресіонізм, навіть у його фрагментарних або трансформованих формах, виступає не лише етапом запозичення західноєвропейських моделей, а й чинником, що стимулював народження унікальних художніх практик. Імпресіоністичне бачення світу, з його увагою до миттєвості, мінливості та світлової гри, стало основою для переосмислення візуального досвіду митцями українського авангарду. Це свідчить про глибоку інтеграцію українського мистецтва в європейський культурний процес, водночас зберігаючи національну самобутність у формах і концептах. Отже, імпресіонізм відіграв роль не лише стилістичного чинника, а й концептуального поштовху до формування нового мистецького мислення в Україні.

ВИСНОВКИ

У межах цього дослідження було здійснено комплексний аналіз особливостей рецепції імпресіонізму в українському образотворчому мистецтві кінця XIX – першої третини XX століття. Обраний методологічний підхід дав змогу розкрити як загальноєвропейський контекст формування імпресіонізму, так і виявити унікальні аспекти адаптації його естетичних і технічних засад у творчості українських митців.

По-перше, імпресіонізм розглянуто не лише як художній стиль, а як складне світоглядне явище, що відображало загальні тенденції модернізації культури, зокрема зміну уявлень про простір, час, суб'єктивність та природу мистецького досвіду. У цьому сенсі імпресіонізм слугував своєрідною ланкою між традиційним мистецтвом і радикальними авангардними течіями XX століття.

По-друге, дослідження показало, що в українському мистецькому середовищі імпресіонізм функціонував не як ізольоване явище, а як динамічний компонент художньої еволюції, який часто взаємодіяв із іншими модерністськими тенденціями – постімпресіонізмом, футуризмом, кубізмом, конструктивізмом. Ця взаємодія простежується у творчості трьох ключових постатей: Олександра Архипенка, Олександра Богомазова та Олександри Екстер, кожен з яких по-своєму трансформував імпресіоністичні ідеї у межах власної художньої мови.

Олександр Архипенко, хоча і більш знаний як скульптор-авангардист, у ранній період свого становлення зазнав впливу імпресіоністичних принципів, зокрема у роботі з пластиною світла, колірною насиченістю та формотворенням. У пізніших роботах елементи імпресіонізму були переосмислені через призму кубістичної геометризації, що свідчить про глибоку взаємодію стильових систем.

У творчості Олександра Богомазова імпресіонізм виступає як стартовий імпульс, що згодом набуває синтетичного вигляду: митець поєднує імпресіоністичну увагу до світла й миттєвості з футуристичним динамізмом і конструктивною композицією. Особливе місце займає його теоретичний доробок, де він прагне осмислити роль кольору та ритму у живописі, спираючись на досвід імпресіоністів.

Олександра Екстер, натомість, реалізувала імпресіоністичну спадщину в площині колористичних експериментів та урбаністичних пейзажів. Її роботи демонструють постійний пошук балансу між враженням і структурою, між стихійністю світлових ефектів та раціональністю формальної побудови.

По-третє, проведений аналіз засвідчив, що імпресіонізм в Україні мав не лише естетичне, але й ідеологічне значення: як художній рух, що був тісно пов'язаний із модернізацією суспільної свідомості, він сприяв формуванню нового типу національної ідентичності – відкритої до діалогу з європейськими тенденціями, але вкоріненої у локальному культурному ґрунті.

Таким чином, імпресіонізм у творчості українських художників не був механічною адаптацією західного досвіду. Навпаки, він став важливим етапом у процесі трансформації українського мистецтва, сприяючи його виходу на міжнародний рівень. Олександр Архипенко, Олександр Богомазов і Олександра Екстер засвідчили, що українська культура здатна продукувати оригінальні форми модерністського висловлення, які мають універсальне значення у контексті світового мистецтва.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Екстер О., Анкета... // Відродження. 17 червня. № 75. Київ, 1918. с. 2.
2. Мистецтво України першої половини XX ст. у світовому контексті: зб. тез доповідей міжнародної наук. конф., Київ, 11 квітня 2018 р. Київ, 2018. 92 с.
3. Олександр Архипенко: Візія і тяглість. ALEXANDER ARCHIPENKO: Vision and Continuity /Каталог виставки. Київ/New-York Київ/New-York 2005. 256 с.
4. Олександра Екстер: сцена — це світ»: ALEXANDRA EXTER: The Stage is a World / авт.. І. Козленко, О. Семенік, С. Staebler; передм. П. Дорошенка Кат. вист..Київ: Родовід, 2024. 228 с.
5. Український художній авангард: Маніфести, публіцистика, листи. Київ: Дух і Літера, 2020. 672 с.
6. Bergson, Henri. L'évolution créatrice. Paris: PUF, 2007. Т. 8. p. 38.
7. Bergson, Henri. Time and Free Will: An Essay on the Immediate Data of Consciousness. Routledge, 2014.
8. Chevreul, M. E. De la loi de contraste simultané des couleurs.... Pitois-Levrault, 1839. Т. 1.
9. Leroy, Louis. Exhibition of the Impressionists // Wikisource. URL: https://en.wikisource.org/wiki/Exhibition_of_the_Impressionists.
10. Leslie, C. R. Memoirs of the Life of John Constable: Composed Chiefly of His Letters. Ithaca: Cornell University Press, 1980. p. 280.
11. Littré, É. La philosophie positive: M. Auguste Comte et M. J. Stuart Mill. Revue des Deux Mondes, 1866, Т. 64, № 4. С. 829–866.
12. Mill, J. S. A System of Logic, Ratiocinative and Inductive: Being a Connected View of the Principles of Evidence, and the Methods of Scientific Investigation. New York: Harper and Brothers, Publishers, 2013.

13. 1880 – народився Олександр Богомазов, художник-авангардист // Український інститут національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/kviten/7/1880-narodyvsya-oleksandr-bogomazov-hudozhnyk-avangardyst> (дата звернення: 21.01.2025).
14. Імпресіонізм як явище мистецтва // Освіта. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/12096/> (дата звернення: 15.12.2024).
15. Індустріалізація у Великій Британії, Російській імперії, СРСР, Лівобережній та Південній Україні, УРСР // Інститут історії України. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Industrializacija (дата звернення: 20.11.2024).
16. Історія українських митців. Олександра Екстер / авт. А. Лодигіна. К. : Projector Publishing, 225. 224 с.
17. Авангардистка Олександра Екстер: українська чи російська амазонка // Суспільне культура. URL: <https://suspilne.media/culture/360498-avangardistka-oleksandra-ekster-ukrainska-ci-rosijska-amazonka/> (дата звернення: 14.03.2025).
18. Авангардистка Олександра Екстер // Львівська газета Ратуша. URL: <https://ratusha.lviv.ua/avangardystka-oleksandra-ekster/> (дата звернення: 16.03.2025).
19. Автентичність у симбіозі з абстракціями: Олександра Екстер – киянка, яка змінила сталий концепт художності // Каштан News. URL: <https://www.kashtan.news/avtentychnist-u-symbiozi-z-abstraktsiiamy-oleksandra-ekster-kyianka-iaka-zminyla-stalyy-kontsept-khudozhnosti/> (дата звернення: 15.03.2025).
20. Архипенко Олександр // Музей сучасного українського мистецтва Корсаків. URL: <https://msumk.com/category/ontologiya-hudozhnyka/arhupenko-oleksandr/> (дата звернення: 12.02.2025).

21. Архипенко Олександр Порфирович // Митці України. Київ: «Українська Енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1992. С. 32-33.
22. Архипенко Олександр Порфирович // Художники України: Енциклоп. довід. Вип. Перший. Київ: Інтертехнологія, 2006. С. 35-36.
23. Архипенко в західноукраїнському мистецькому дискурсі / авт. В. Габор: моногр. Київ: Піраміда, 2019. 300с.
24. Бабунич, Ю. Імпресіонізм в українському живописі доби модернізму: регіональні особливості // Вісник Львівської національної академії мистецтв. 2017. С. 46.
25. Барбізонська школа // Велика Українська Енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Барбізонська_школа (дата звернення: 15.12.2024).
26. Богомазов А.К. // Прошлый век. URL: <https://pv-gallery.com/author/87778/Bogomazov-A-K> (дата звернення: 24.03.2025).
27. Богомазов Олександр Костянтинович // Митці України. Київ: «Українська Енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1992. С. 77.
28. Богомазов Олександр Костянтинович // Художники України: Енциклоп. довід. Вип. Перший. Київ: Інтертехнологія, 2006. С. 79.
29. Богомазов – один із найбільших футуристів Європи // ZBRUC. URL: <https://zbruc.eu/node/50026> (дата звернення: 30.03.2025).
30. Відчуженість та меланхолія в роботах Каспара Давида Фрідріха // Пломінь. URL: <https://plomin.club/caspar-david-friedrich/> (дата звернення: 25.11.2024).
31. Георгій Коваленко. «Олександра Екстер» // Контур. URL: <https://kontur.media/ekster/> (дата звернення: 25.03.2025).
32. Екстер Олександра Олександрівна // Митці України. Київ: «Українська Енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1992. С.235.
33. Екстер Олександра Олександрівна // Художники України: Енциклоп. довід. Вип. Перший. Київ: Інтертехнологія, 2006. С. 231.
34. Емпіризм // Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-17854> (дата звернення: 15.12.2024).

35. Імпресіонізм як явище мистецтва // Освіта. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/12096/> (дата звернення: 15.12.2024).
36. Індустріалізація у Великій Британії, Російській імперії, СРСР, Лівобережній та Південній Україні, УРСР // Інститут історії України. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Industrializacija (дата звернення: 20.11.2024).
37. Історія українських митців. Олександра Екстер / авт. А. Лодигіна. К. : Projector Publishing, 225. 224 с.
38. Його називали «українським Пікассо». Олександр Богомазов // Україніка. URL: <https://www.libr.dp.ua/?do=ukrainica&id=4&idg=201&lng=1> (дата звернення: 13.03.2025).
39. Кашуба-Вольвач, О. Творча спадщина Олександра Богомазова: нові знахідки, дослідження, атрибуції // Сучасне мистецтво, 2018. № 14. С. 169–213.
40. Коваленко, Г. О. Alexandra Exter's Dynamic City in 1913. InCoRM Journal, 2013. Vol. 3. С. 34–35.
41. Коломієць, Н. Є., Яременко, Н. В. Історія зарубіжної літератури другої половини XIX століття: матеріали для вивчення. Кривий Ріг, 2021. С. 23–25.
42. Олександр Архипенко: мистецтво скульптурної пустоти // Kyiv Gallery. URL: <https://kyiv.gallery/statii/oleksandr-arkhypenko-mystetstvo-skulpturnoi-pustoty> (дата звернення: 05.03.2025).
43. Олександр Архипенко: як митець з України перевернув уявлення про скульптуру // Локальна історія. URL:

- <https://localhistory.org.ua/texts/statti/oleksandr-arkhipenko-iak-mitets-z-ukrayini-perevernuv-uiavlennia-pro-skulpturu/> (дата звернення: 05.03.2025).
45. Олександр Архипенко // Музей української діаспори. URL: <https://diaspora.com.ua/en/oleksandr-archipenko-1887-1964/> (дата звернення: 29.01.2025).
 46. Олександр Архипенко – український скульптор, роботи якого знаходяться у відомих музеях світу // Artslooker. URL: <https://artslooker.com/naydorozhchiy-ukrainskiy-skulptor-roboti-yakoho-znakhodiatsia-u-vidomikh-museyakh-svitu/> (дата звернення: 14.02.2025).
 47. Олександр Богомазов: авангардизм на тлі націєтворення // Антиквар. URL: <https://antikvar.ua/oleksandr-bogomazov-avangardyzm-na-tli-natsiyetvorenniya/> (дата звернення: 30.03.2025).
 48. Олександр Богомазов: нове мистецтво "українського Пікассо" // ТиКиїв. URL: <https://tykyiv.com/istoriyi/oleksandr-bogomazov-ukrayinskii-pikasso/> (дата звернення: 20.01.2025).
 49. Олександра Екстер: 6 іпостасей творчості авангарду // Sensormedia. URL: <https://sensormedia.com.ua/art/oleksandra-ekster-6-ipostasej-tvorchyni-avangardu/> (дата звернення: 11.05.2025).
 50. Олександра Екстер: між Пікассо, театром та українською вишивкою // Вікенд. URL: <https://weekend.today/lica/ekster.htm> (дата звернення: 20.03.2025).
 51. Олександра Екстер: українка, яка здійснила мистецьку революцію // Район історія. URL: <https://history.rayon.in.ua/topics/776189-oleksandra-ekster-ukrainka-yaka-zdiysnila-mistetsku-revolutsiyu> (дата звернення: 15.04.2025).
 52. Олександра Екстер / авт.Г. Коваленко: моногр. Київ: Родовід, 2021. 376 с.
 53. Перша амазонка авангарду // Український тиждень. URL: <https://tyzhden.ua/persha-amazonka-avanhardu/> (дата звернення: 14.03.2025).
 54. Побожій С. І. І. Машков: на перехресті натури і вимислу. Світогляд – Філософія – Релігія: зб. наук. праць. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2015. Вип. 10. С. 108–117.

55. Постімпресіонізм // LibreTexts. URL: https://ukrayinska.libretexts.org/Гуманітарні_науки/Мистецтво/Розумна_історія_мистецтва/08%3A_Європа_1800_-_1900/ (дата звернення: 12.12.2024).
56. Скульптори України // МСМБ. URL: <http://msmb.org.ua/books/skulptura/skulptori-ukraini/> (дата звернення: 25.01.2025).
57. Якою була Олександра Екстер – українська зірка світового авангарду // Vogue. URL: <https://vogue.ua/article/culture/art/shcho-treba-znati-pro-oleksandru-ekster-ukrajinsku-zirku-svitovogo-avangardu-58018.html> (дата звернення: 16.03.2025).
58. Як понад 100 років тому вчили бачити різне мистецтво? Фрагмент з книги «Історії українських митців. Олександра Екстер» // Harper's Bazaar. URL: <https://harpersbazaar.com.ua/culture/books/yak-ponad-100-rokiv-tomu-vchyly-bachyty-rizne-mystetstvo-frahment-z-knyhy-istoriyi-ukrayinskykh-mytsiv-oleksandra-ekster/> (дата звернення: 17.05.2025).
59. Alexander Archipenko: pioneering modernism in 20th century American sculpture // Art Movements. URL: <https://artmovements.net/alexander-archipenko-pioneering-modernism-in-20th-century-american-sculpture> (дата звернення: 25.03.2025).
60. Alexander Archipenko // Britanica. URL: <https://www.britannica.com/biography/Alexander-Archipenko> (дата звернення: 30.01.2025).
61. Alexander Archipenko // Guggenheim New York. URL: <https://www.guggenheim.org/artwork/artist/alexander-archipenko> (дата звернення: 29.01.2025).
62. Alexander Archipenko // malabartgallery. URL: <https://www.malabartgallery.com/archipenko-biography> (дата звернення: 15.02.2025).

63. Alexander Archipenko // MoMa. URL: <https://www.moma.org/collection/works/81613> (дата звернення: 30.03.2025).
64. Alexander Archipenko // Sotheby's. URL: <https://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2017/impressionist-modern-art-evening-sale-n09710/lot.1.html> (дата звернення: 13.02.2025).
65. Alexander Archipenko (1887–1964), first cubist sculptor // Ukrainian Institute of America. URL: <https://ukrainianinstitute.org/alexander-archipenko-1887-1964-first-cubist-sculptor/> (дата звернення: 30.01.2025).
66. Alexander Archipenko Woman Combing Her Hair 1915 // MoMA. URL: <https://www.moma.org/collection/works/81613> (дата звернення: 30.03.2025).
67. Alexander Bogomazov: Ukrainian Picasso // Ukrainian Art Library. URL: <https://en.uartlib.org/alexander-bogomazov-ukrainian-picasso/> (дата звернення: 20.03.2025).
68. Alexander Bogomazov // sketchline. URL: <https://thesketchline.com/en/authors/alexander-bogomazov/> (дата звернення: 20.01.2025).
69. Alexandra Exter: the stage is a world // e-flux Announcements. URL: <https://www.e-flux.com/announcements/642300/alexandra-exterthe-stage-is-a-world/> (дата звернення: 14.05.2025).
70. Alexandra Exter // Annely Juda Fine Art. URL: <https://www.annelyjudafineart.co.uk/artists/69-alexandra-exter/overview/> (дата звернення: 14.04.2025).
71. Apollonova, L. I. Aleksandra Ekster: Three Female Figures. In: Why There Are Great Women Artists in Ukrainian Art. Kyiv: Publish Pro, 2019. pp. 112–119.
72. Arnold, Matthias. Claude Monet. London: H Books, 2005. p. 3.
73. Auguste Renoir // RIVAGE DE BOHÈME. URL: <https://www.rivagedeboheme.fr/pages/arts/peinture-19e-siecle/auguste-renoir.html> (дата звернення: 20.11.2024).
74. Bartelik, Marek. Refashioning the Figure. London: Henry Moore Institute, 2003. p. 11.

75. Beggs, Margo L. Post-Impressionism. Routledge Encyclopedia of Modernism, Taylor and Francis. Available at: <https://www.rem.routledge.com/articles/post-imp-pressionism>.
76. Blue dancer // NCMALEARN. URL: <https://learn.ncartmuseum.org/artwork/blue-dancer/> (дата звернення: 13.02.2025).
77. Bowlt, John E., Drutt, Matthew (eds.). Amazons of the Avant-Garde. New York: Solomon R. Guggenheim Museum, 2000. p. 131.
78. Broken color and optical color mixing // Draw Paint Academy. URL: <https://drawpaintacademy.com/broken-color/> (дата звернення: 29.11.2024).
79. Butterwick, James. Alexander Bogomazov (1880–1930): The Lost Futurist. London: Selbstverlag, 2016. p. 9.
80. Butterwick, James. Alexander Bogomazov 1880–1930. Illustrated Catalogue. London: Selbstverlag, 2016. 166 p.
81. Camille Pissarro // Le Monde Des Arts. URL: <http://www.lemondedesarts.com/DossierPissarro.htm> (дата звернення: 15.12.2024).
82. Claude Monet and impressionism: focus on the water lilies paintings // Galerie Motblanc. URL: <https://galeriemontblanc.com/en/blogs/articles/claude-monet-and-impressionism-focus-on-the-water-lilies-paintings> (дата звернення: 18.11.2024).
83. Cubo-futurism // MoMA. URL: https://web.archive.org/web/20101117112442/http://www.moma.org/collection/details.php?theme_id=10069 (дата звернення: 20.03.2025).
84. Daguerre et l'invention de la photographie // Photo Museum. URL: <https://photo-museum.org/fr/daguerre-invention-photo/> (дата звернення: 20.12.2024).
85. Exploring late Monet with art historian Kathryn Calley Galitz // The Met. URL: <https://www.metmuseum.org/perspectives/monet-conversation> (дата звернення: 13.01.2024).

86. Forgotten Archipenko gets his overdue show // Observer. URL: <https://observer.com/2000/04/forgotten-archipenko-gets-his-overdue-show/> (дата звернення: 13.02.2025).
87. Gombrich, E. H. The Story of Art. London: Phaidon Press, 1995.
88. Greenberg, S. The Face of Impressionism in 1870: Claude Monet's Camille on the Beach at Trouville. Bulletin – Yale University Art Gallery, 2001.
89. How scandal helped shape Édouard Manet's 'Olympia' into a modern masterpiece // My Modern Met. URL: <https://mymodernmet.com/edouard-manet-olympia/> (дата звернення: 22.11.2024).
90. Impressionism: art and modernity // The Met. URL: <https://www.metmuseum.org/essays/impressionism-art-and-modernity> (дата звернення: 13.11.2024).
91. Impressionism and post-impressionism: history and characteristics of these artistic movements // Fundación MAPFRE. URL: <https://www.fundacionmapfre.org/en/blog/impressionism-post-impressionism-history-characteristics/> (дата звернення: 13.11.2025).
92. Impressionismo // Treccani. URL: <https://www.treccani.it/enciclopedia/impressionismo/> (дата звернення: 23.11.2024).
93. Impressionnisme // L'Encyclopédie canadienne. URL: <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/fr/article/impressionism-emc> (дата звернення: 23.11.2024).
94. Judge, Harry George., Toyne, Anthony. Oxford Illustrated Encyclopedia. Oxford: Oxford University Press, 1985–1993. p. 21.
95. Keiser, Alexandra. Photographic Reproductions of Sculpture: Archipenko and Cultural Exchange. Henry Moore Institute, 2010. Available at: https://web.archive.org/web/20140319163537/http://www.henry-moore.org/docs/alexandra_keiser_0.pdf.
96. Læssøe, R. Édouard Manet's «Le Déjeuner sur l'herbe» as a Veiled Allegory of Painting. Artibus et Historiae, 2005. C. 195–220.

97. Makaryk, Irena, Tkacz, Virlana. *Modernism in Kyiv: Jubilant Experimentation*. Toronto: University of Toronto Press, 2010.
98. Manet and the Post-Impressionists: Roger Fry's 1910 exhibition // The Collector. URL: <https://www.thecollector.com/manet-and-the-post-impressionists-roger-frys-1910-exhibition/> (дата звернення: 26.11.2024).
99. Mitchell, William John Thomas, Mitchell, William John Thomas (eds.). *Landscape and Power*. Chicago: University of Chicago Press, 2002.
100. Monet: the late years // FAMS. URL: <https://www.famsf.org/exhibitions/late-monet> (дата звернення: 01.12.2024).
101. Papeta, S. Nina Henke – From Folk Suprematism to Avant-gardism of Shows and Plays. 2004. pp. 48–66.
102. Paul Cézanne // Wikipedia (de). URL: https://de.wikipedia.org/wiki/Paul_Cézanne (дата звернення: 24.12.2024).
103. Paul Cezanne and Pablo Picasso // Pablo Picasso. URL: <https://www.pablocicasso.org/cezanne.jsp> (дата звернення: 13.11.2024).
104. Pioneer of space – Alexander Archipenko's spatial cubism // Artland Magazine. URL: <https://magazine.artland.com/pioneer-of-space-alexander-archipenko-spatial-cubism/> (дата звернення: 20.02.2025).
105. Sarabianov, Andrei D. Aleksandra Aleksandrovna Ekster // Encyclopedia Britannica.
106. Société des Artistes Indépendants // artmatcher. URL: <https://web.archive.org/web/20250318144337/https://www.artmatcher.com/glossary/societe-des-artistes-independants/> (дата звернення: 24.02.2025).
107. Tobin, Jordan. Alexandra Exter 1908–1914: Futurist Influences from Russia and the West. In: Berghaus, G. (ed.). Volume 5. Berlin, München, Boston: De Gruyter, 2015. pp. 252–265.
108. Was ist Expressionismus? // Kunsthaus Artes. URL: <https://www.kunsthaus-artes.de/magazin-blog/was-ist-expressionismus/> (дата звернення: 30.11.2024).

ДОДАТКИ

Рис 1. «Сніданок на траві» Едуард Мане (1863) URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Сніданок_на_траві_\(Мане\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Сніданок_на_траві_(Мане))

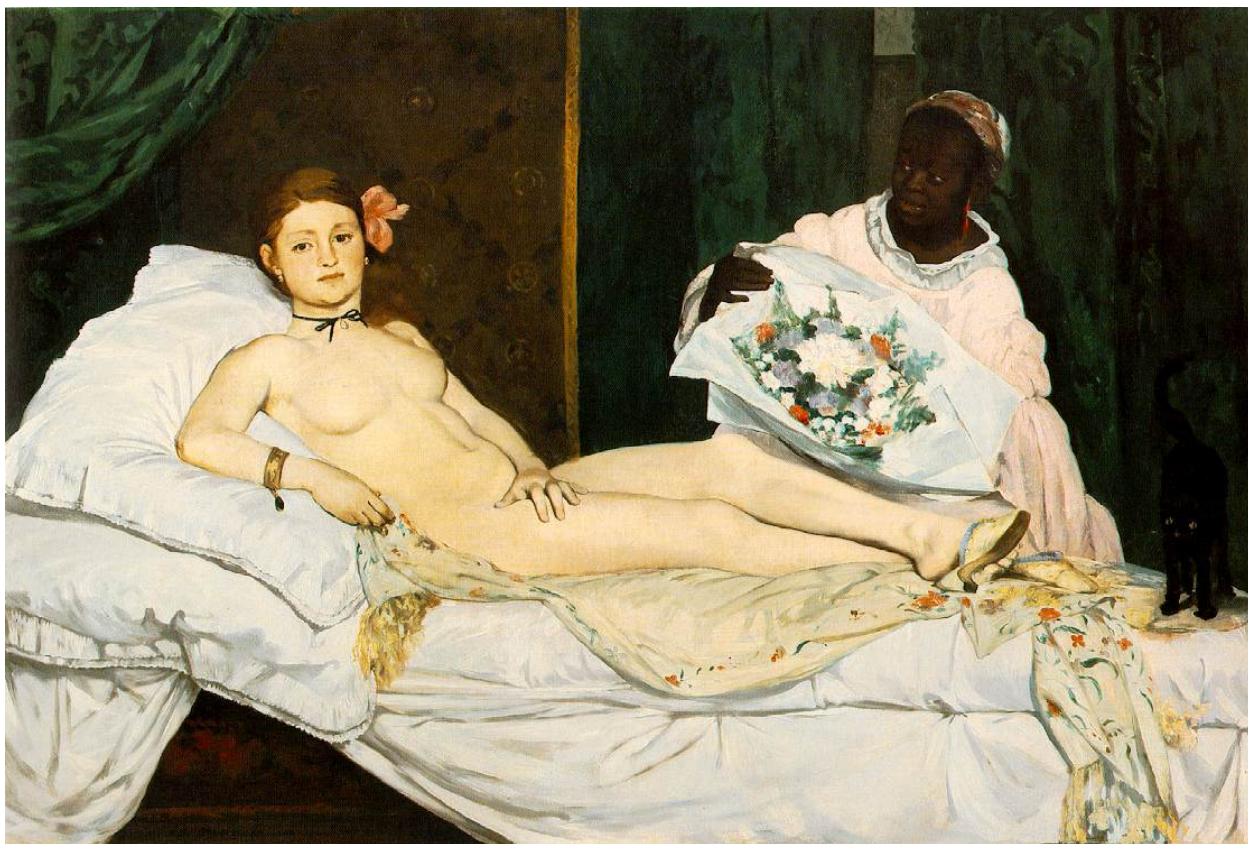

Рис 2. «Олімпія» (1863) Едуард Моне URL: <https://wikipedia.org/wiki/Олімпія> (картина Моне)

Рис 3. «Враження. Схід сонця» (1872) Клод Моне URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/Враження._Схід_сонця

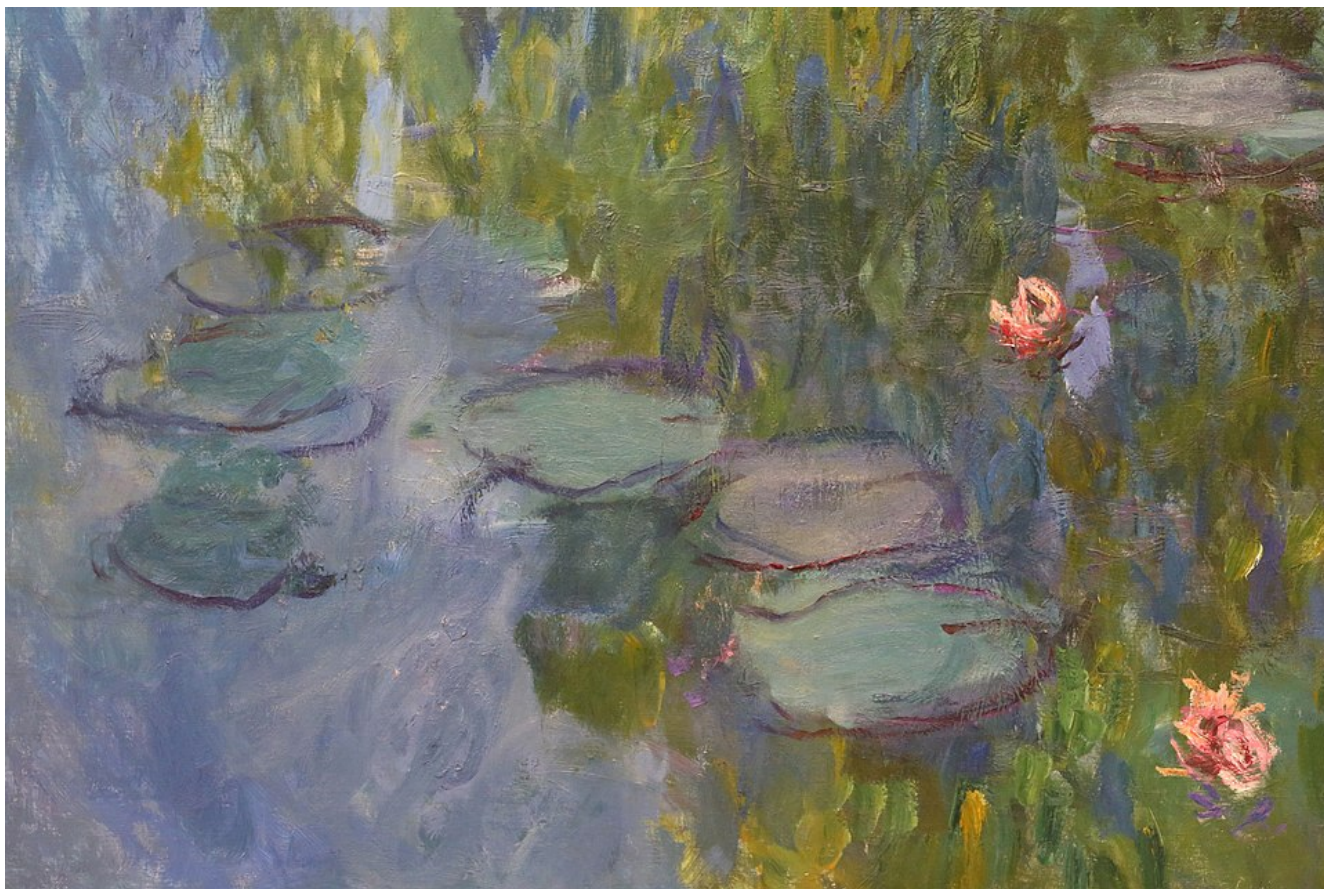

Рис 5. «Ліза з парасолькою» (1868) Огюст Ренуар URL:
[https://uk.wikipedia.org/wiki/Водяні_лілії_\(Моне\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Водяні_лілії_(Моне))

Рис 6. «Зоряна ніч» (1889) Ван Гог URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Зоряна_ніч

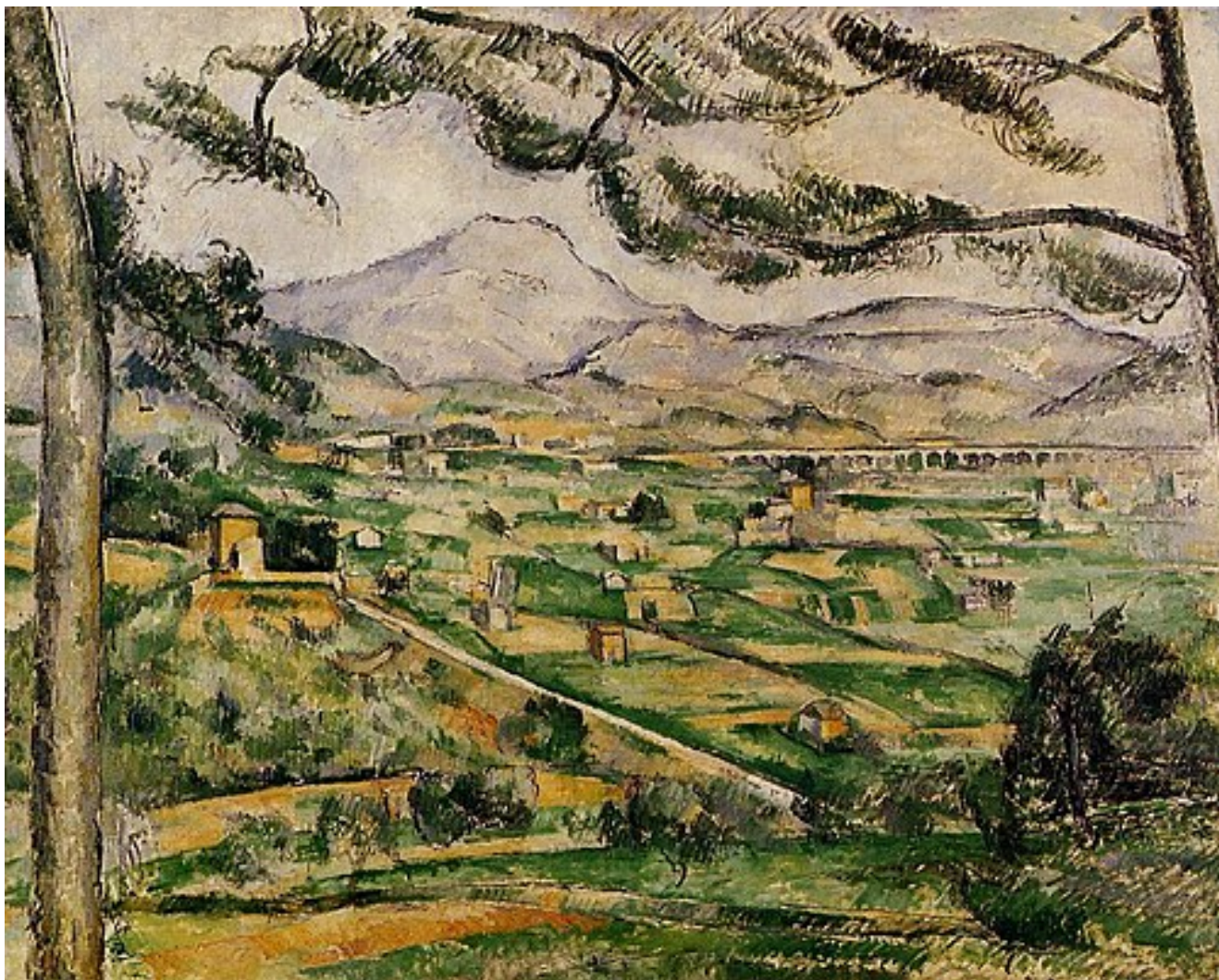

Рис 7. «Гори Сент-Віктуар» (1895) Поль [https://wikipedia.org/wiki/Гора Сент-Виктуар \(серія картин\)](https://wikipedia.org/wiki/Гора_Сент-Виктуар_(серія_картин)) Сезан URL:

Рис 8. «Жінка, що чеше волосся» (1915) Олександр Архипенко URL: <https://www.wikiart.org/uk/oleksandr-arkhipenko/zhinka-rozchisuie-volossya-1915>

Рис 9. «Блакитна танцівниця» (1912) Олександр Архіпенко

URL:<https://www.wikiart.org/uk/oleksandr-arkhipenko/sinya-tantsivnitsya-1913>

Рис 10. «Медрано» (1914) Олександр Архіпенко URL:
<https://www.wikiart.org/uk/oleksandr-arkhipenko/sinya-tantsivnitsya-1913>

Рис 11. «У саду» (1908-1907) Олександр Богомазов URL: <https://antikvar.ua/oleksandr-bogomazov-avangardyzm-na-tli-natsiyetvorenniya/>

Рис 12. «Живопис та елементи» (1914) Олександр Богомазов URL:
https://uartlib.org/knygy-pro-hudozhnykiv/oleksandr-bogomazov-zhivopis-ta-elementi/?srsltid=AfmBOoqPojzaqUVn_yNECNRm4Iw4M0s-2HqM8HFGUInJGrMYECSCChnZ

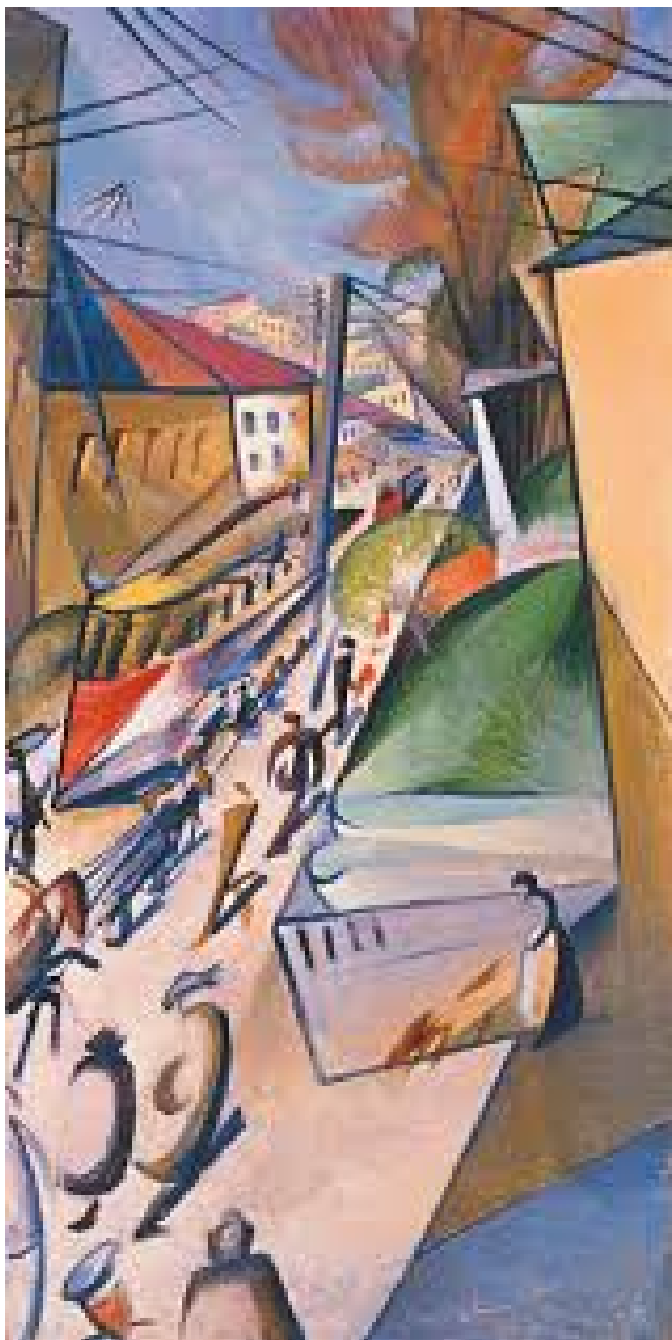

Рис 13. «Трамвай» (1914) Олександр Богомазов URL:
https://arhive.com/uk/artists/15758~Aleksandr_Konstantinovich_Bogomazov/works/380565~Tramvaj

Рис 14. «Пилярі» (1915) Олександр Богомазов URL:
<https://artsandculture.google.com/asset/sawyers-oleksandr-bohomazov/NwFndTicIU2wDQ?hl=uk>

Рис 15. «Люксембурзький сад» (1916) Олександр Богомазов URL:
<https://www.wikiart.org/uk/oleksandr-bogomazov>

Рис 16. «Спогади про Кавказ» (1916) Олександр Богомазов URL:
<https://www.wikiart.org/uk/oleksandr-bogomazov>

Рис 17. «Робота пильщиків» (1927-1929) Олександр Богомазов URL:
https://lb.ua/culture/2019/06/01/428454_konservativniy_avangard.html

Рис 18. «Натюрморт з яблуками, грушами, апельсинами і лимонами» (1907)

Олександра

Екстер

URL:https://arthive.com/uk/artists/96502~Aleksandra_Aleksandrovna_Ekster_18821949/works/660317~Natjurmort_s_jablokami_grushami_apel'sinami_i_limonami

Рис 19. «Місто. Київ. Ніч» (1913) Олександр Екстер URL:
<https://www.wikiart.org/uk/oleksandra-ekster/misto-1913>

Рис 20 «Венеція» (1915) Олександра Екстер URL:
<https://www.wikiart.org/uk/oleksandra-ekster/venetsiya-1915>

РЕЗЮМЕ

до дипломної роботи на тему:

**«Імпресіонізм в українському мистецтві (на прикладі творчості
Олександра Архипенко, Олександра Богомазова та Олександри Екстер)»**

Студентки історичного факультету

Дікал Діани Віталіївни

У роботі досліджено вияви імпресіонізму в українському мистецтві початку XX століття крізь призму творчості трьох видатних митців — Олександри Екстер, Олександра Архипенка та Олександра Богомазова. Визначено художні ознаки імпресіонізму в їхній творчості, простежено вплив європейських мистецьких тенденцій на формування національного живописного й пластичного модерну. Особлива увага приділена аналізу формальних та концептуальних експериментів, які митці здійснювали на перетині імпресіонізму, постімпресіонізму та авангарду. Дослідження дозволяє окреслити місце українського імпресіонізму в ширшому контексті європейського мистецтва, а також простежити його роль у формуванні модерного образотворчого мислення в Україні.

Ключові слова: імпресіонізм, українське мистецтво, модернізм, Олександра Екстер, Олександр Архипенко, Олександр Богомазов.

SUMMARY

to the Bachelor's thesis on the topic:

«Impressionism in Ukrainian Art (based on the works of Oleksandr Arkhypo, Oleksandr Bohomazov, and Oleksandra Ekster)»

by Diana Vitaliivna Dikal,

student of the Faculty of History

The thesis explores the manifestations of Impressionism in early 20th-century Ukrainian art through the creative practices of three prominent artists — Oleksandra Ekster, Oleksandr Arkhypo, and Oleksandr Bohomazov. It identifies the artistic features of Impressionism in their work and traces the influence of European art trends on the development of national painting and sculpture. Special attention is paid to their formal and conceptual experiments at the intersection of Impressionism, Post-Impressionism, and the Avant-Garde. The research defines the place of Ukrainian Impressionism within the broader context of European art and examines its role in shaping modern visual thinking in Ukraine.

Keywords: Impressionism, Ukrainian art, modernism, Oleksandra Ekster, Oleksandr Arkhypo, Oleksandr Bohomazov.